

3060

Ս Ս Ա Լ Ի Ն

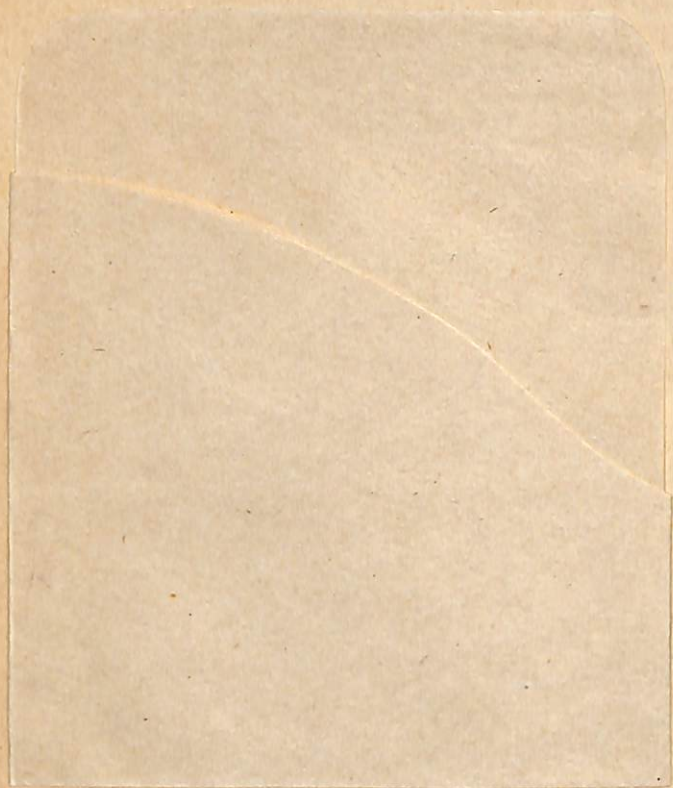
ԶՐՈՒՅՑ ԱՄԵՐԻԿԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇԵՏ

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ
ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԹԵՐԵՎԱՆ ● 1938

3K33

9-90

Պրոֆեսորներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք

14 JUN 2005

3K33

9-90

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԶՐՈՒՅՑ ԱՄԵՐԻԿԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

1927 թ. ապրիլի 9-ին

ՊԵՏԼՐԱՏ — ԳԱՂԱԲԱԿԱՆ ԳԲԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1998

05 AUG 2013

3060

5488
38

И. СТАЛИН
БЕСЕДА С ПЕРВОЙ АМЕРИКАНСКОЙ
РАБОЧЕЙ ДЕЛЕГАЦИЕЙ
Госиздат—Издательство полит.
литературы
Ереван, 1938

ԶՐՈՒՅՑ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

1927 թ. սեպտեմբերի 9-ին

I

ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ՅԵՎ ԸՆԿ. ՍՏԱԼԻՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

1-ին ՀԱՐՑ: Լենինը և կոմկուսակցությունը գործնականապես ի՞նչ նոր սկզբունքներ են ավելացրել մարքսիզմին: Ճիշտ կլինե՞ր արդյոք ասել, թե Լենինը հավատում էր «ստեղծագործական հեղափոխությանը», մինչդեռ Մարքսն ավելի հակամետ էր սպասելու տնտեսական ուժերի գաղափարակետային զարգացմանը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Յես կարծում եմ, Վոր Լենինը վոչ մի «նոր սկզբունք» չի «ավելացրել» մարքսիզմին, ինչպես Վոր Լենինը չի վերացրել մարքսիզմի «հին» սկզբունքներից վոչ մեկը: Լենինը յեղել է և մնում է Մարքսի ու Ենգելսի ամենահավատարիմ ու հետևողական աշակերտը, Վորն ամբողջապես ու լիովին հենվում է մարքսիզմի սկզբունքների վրա: Բայց Լենինը Մարքս—Ենգելսի ուսմունքի միմիայն կատարողը չէր: Նա դրա հետ մեկտեղ Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքի շարունակողն էր: Ի՞նչ է նշանակում այս: Այս նշանակում է, Վոր նա ավելի զարգացրեց Մարքս—Ենգելսի ուսմունքը՝ զարգացման նոր պայմաններին համապատասխան, կապիտալիզմի նոր փուլին համապատասխան, իմպերիալիզմին համապատասխան կերպով: Այս նշանակում է, Վոր դասակարգային կռիվի նոր պայմաններում ավելի զարգացնելով

Մարքսի ուսմունքը՝ Լենինը մարքսիզմի ընդհանուր դանձա-
րանը մտցրեց ինչ-մի նոր բան՝ համեմատած այն բանի
հետ, ինչ վրա Մարքսն ու Ենգելսն եյին տվել, համեմատած
այն բանի հետ, ինչ կարող էր տրվել մինչև իմպերիալիստա-
կան կապիտալիզմի ժամանակաշրջանում, ընդմիջում այդ
նորը, վրա Լենինը մտցրել է մարքսիզմի դանձարանը, ամ-
բողջապես ու լիովին խարսխված է Մարքսի ու Ենգելսի
տված սկզբունքների վրա: Հենց այս իմաստով է, վրա մե-
ղանում խոսվում է լենինիզմի՝ վորպես իմպերիալիզմի ու
պրոլետարական հեղափոխությունների դարաշրջանի մարք-
սիզմի՝ մասին: Ահա մի քանի հարցեր, վորոնց բնագավա-
ռում Լենինը նոր բան է տվել՝ ավելի զարգացնելով Մարքսի
ուսմունքը:

Նախ՝ մոնոպոլիստական կապիտալիզմի հարցը, իմպե-
րիալիզմի՝ վորպես կապիտալիզմի նոր փուլի՝ հարցը:
Մարքսն ու Ենգելսը «Կապիտալում» տվել են կապիտալիզմի
հիմունքների վերլուծությունը: Բայց Մարքսն ու Ենգելսն
ասլորում էյին մինչև մոնոպոլիստական կապիտալիզմի տիրա-
պետության ժամանակաշրջանում, կապիտալիզմի սահուն
եվոլյուցիա կատարելու և ամբողջ յերկրագնդի վրա նրա
«խաղաղ» տարածման ժամանակաշրջանում: Այդ հին փուլն
ավարտվեց XIX դարի վերջին և XX-ի սկզբին, յերբ Մարքսն
ու Ենգելսն արդեն կենդանի չէյին: Հասկանալի յե, վրա
Մարքսն ու Ենգելսը կարող էյին լոկ կռահել կապիտալիզմի
զարգացման այն նոր պայմանների մասին, վրոնք վրա հա-
սան կապիտալիզմի հին փուլին հաջորդելու յեկած նոր փու-
լի կապակցությամբ, զարգացման իմպերիալիստական, մոնո-
պոլիստական փուլի կապակցությամբ, յերբ կապիտալիզմի
սահուն եվոլյուցիա կատարելուն փոխարինեց կապիտալիզմի
թուլչքած, կատաստրոֆիկ զարգացումը, յերբ զարգացման
անհավասարաչափությունն ու կապիտալիզմի հակասու-
թյունները հանդես յեկան առանձին ուժղնությամբ, յերբ
վաճառահանման շուկաների ու կապիտալի արտահանման
համար մղվող պայքարը զարգացման ծայրահեղ անհավա-
սարաչափության պայմաններում անխուսափելի դարձրեց
իմպերիալիստական պարբերական պատերազմներն աշխարհի

ու ազդեցության վրոլորտների պարբերական վերաբաժա-
նումների համար: Լենինի մատուցած ծառայությունը և,
հետևապես, Լենինի մոտ նորն այստեղ այն է, վրա նա,
հեղեկով «Կապիտալի» հիմնական դրույթների վրա, տվեց
իմպերիալիզմի՝ վորպես կապիտալիզմի վերջին փուլի՝ հիմ-
նավորված մարքսիստական վերլուծությունը, բաց անելով
նրա խոցերն ու նրա անխուսափելի կործանման պայմաննե-
րը: Այս վերլուծության բազայի վրա ծագեց Լենինի հայտնի
դրույթն այն մասին, վրա իմպերիալիզմի պայմաններում
հնարավոր է սոցիալիզմի հաղթությունը առանձին, ջոկ
վերցրած կապիտալիստական յերկրներում:

Յերկրորդ, պրոլետարիատի դիկտատուրայի հարցը:
Պրոլետարիատի դիկտատուրայի՝ վորպես պրոլետարիատի
քաղաքական տիրապետության և վորպես կապիտալի իշխա-
նությունը բռնության միջոցով տապալելու մեթոդի՝ հիմ-
նական դադախարը տվել են Մարքսն ու Ենգելսը: Լենինի
մոտ նորն այս բնագավառում այն է, վրա ա) նա հայտնա-
գործեց խորհրդային իշխանությունը վորպես պրոլետարիա-
տի դիկտատուրայի պետական ձև՝ դրա համար ոգտագործե-
լով Փարիզի Կոմունայի և ուսական հեղափոխության փոր-
ձը. բ) պրոլետարիատի դիկտատուրայի դաճակիցները պրոբ-
լեմի տեսանկյունով նա բացեց պրոլետարիատի դիկտատու-
րայի ֆորմուլայի փակագծերը, պրոլետարիատի դիկտա-
տուրան բնորոշելով վորպես դեկավար հանդիսացող պրոլե-
տարիատի դասակարգային դաշինքի հատուկ ձև վրոչ-պրոլե-
տարական դասակարգերի (գյուղացիության և այլ) շահա-
գործվող մասսաների հետ, վրոնք դեկավարվող են հանդի-
սանում. գ) նա առանձին ուժով ընդդեց այն փաստը, վրա
դասակարգային հասարակության պայմաններում պրոլետա-
րիատի դիկտատուրան դեմոկրատիայի ամենաբարձր տիպն
է, պրալետարական դեմոկրատիայի ձևը, վրոն արտահայ-
տում է մեծամասնության (շահագործվողների) շահերը, —ի
հակադիկտալիստական դեմոկրատիայի, վրոն արտա-
հայտում է փոքրամասնության (շահագործողների) շահերը:

Յերրորդ, սոցիալիզմի հաջող կառուցման ձևերի ու յե-
ղանակների հարցը պրոլետարիատի դիկտատուրայի ժամա-

նակաչըջանում, կապիտալիզմից դեպի սոցիալիզմ ձգվող ան-
ցողիկ ժամանակաշրջանում, մի յերկրում, վոր շրջապատ-
ված է կապիտալիստական պետութժյուններով: Մարքսն ու
Ենգելսը դիտում էին պրոլետարիատի դիկտատուրայի ժա-
մանակաշրջանը վորպես ամելի կամ պակաս յերկարատե մի
ժամանակաշրջան, վոր լի յե հեղափոխական դոտեմարտերով
ու քաղաքացիական պատերազմներով, վորի տեղութժյան
ընթացքում պրոլետարիատը, իշխանութժյան գլուխ կանգնած
լինելով, ձեռք է առնում տնտեսական, քաղաքական, կուլ-
տուրական ու կազմակերպական բնույթի միջոցներ, վորոնք
անհրաժեշտ են հին կապիտալիստական հասարակութժյան փո-
խարեն նոր սոցիալիստական հասարակութժյուն, առանց դա-
սակարգերի հասարակութժյուն, առանց պետութժյան հասա-
րակութժյուն ստեղծելու համար: Լենինն ամբողջապես ու լի-
ովին կանգնած էր Մարքսի ու Ենգելսի այս հիմնական
դրույթներին հողի վրա: Լենինի մոտ այս բնագավառում նորն
այն է, վոր ա) նա հիմնավորեց լիակատար սոցիալիստական
հասարակութժյան կառուցման հնարավորութժյունն իմպերիա-
լիստական պետութժյուններով շրջապատված՝ պրոլետարիա-
տի դիկտատուրայի յերկրում, պայմանով, վոր այդ յերկիրը
չխեղճվի շրջապատող կապիտալիստական պետութժյուններին
ուղղման ինտերվենցիայի կողմից: բ) նա ուրվագծեց տն-
տեսական քաղաքականութժյան կոնկրետ ուղիները («նոր
տնտեսական քաղաքականութժյուն»), վորոնց ողնությամբ
պրոլետարիատը, իր ձեռքին ունենալով տնտեսական իշխող
բարձունքները (արդյունաբերութժյունը, հողը, տրանսպոր-
տը, բանկերը և այլն)՝ սոցիալիզացիայի յենթարկած ին-
դուստրիան դուրս է գլուղատնտեսութժյան հետ («ինդուստ-
րիայի դուրսը գլուղացիական տնտեսութժյան հետ») և այդ-
պիսով ամբողջ ժողովրդական տնտեսութժյունը տանում է դե-
պի սոցիալիզմ: գ) նա ուրվագծեց գլուղացիութժյան հիմնա-
կան մասսաներին կոոպերացիայի միջոցով աստիճանաբար
մոտեցնելու և սոցիալիստական շինարարութժյան հունի մեջ
ներդրավելու կոնկրետ ուղիները, կոոպերացիայի միջոցով,
վորը ներկայացնում է գլուղացիական մանր տնտեսութժյան
վերակերտման ու գլուղացիութժյան հիմնական մասսաներին

սոցիալիզմի վորով վերագաստիարակելու մեծագույն մի մի-
ջոց պրոլետարիատի դիկտատուրայի ձեռքին:

Չորրորդ, պրոլետարիատի հեղեմոնիայի հարցը՝ հեղա-
փոխութժյան, ամեն մի ժողովրդական հեղափոխութժյան մեջ,
ինչպես ցարկովի դեմ ուղղված հեղափոխութժյան, այնպես
ել կապիտալիզմի դեմ ուղղված հեղափոխութժյան մեջ:
Մարքսն ու Ենգելսը տվել են պրոլետարիատի հեղեմոնիայի
գաղափարի հիմնական ուրվագծերը: Լենինի մոտ այստեղ
նորն այն է, վոր նա ամելի զարգացրեց ու ծավալեց այդ
ուրվագծերը՝ դրանք վերածելով պրոլետարիատի հեղեմո-
նիայի բարեկերտ մի սխեմի, քաղաքի ու գյուղի աշխա-
տավոր մասսաներին վո՛չ միայն ցարկովի ու կապիտալիզմի
տապալման դործում, այլև պրոլետարիատի դիկտատուրայի
որով սոցիալիստական շինարարութժյան դործում պրոլետա-
րիատի կողմից ղեկավարելու բարեկերտ սխեմի: Հայտնի
յե, վոր պրոլետարիատի հեղեմոնիայի գաղափարը Լենինի
ու նրա կուսակցութժյան շնորհիվ վարպետային կիրառում
գտավ Ռուսաստանում: Ի միջի այլոց սրանով է բացատր-
վում այն փաստը, վոր հեղափոխութժյունը Ռուսաստանում
հանգեցրեց պրոլետարիատի իշխանութժյանը: Առաջներում
սովորաբար բանն այնպես եր տեղի ունենում, վոր հեղափո-
խութժյան ժամանակ բարեկազմներին վրա կուվում էին բան-
վորները, նրանք արյուն էլին թափում, նրանք տապալում
էին հինը, իսկ իշխանութժյունն ընկնում էր բուրժուաների
ձեռքը, վորոնք հետո ճնշում ու շահագործում էին բանվոր-
ներին: Բանն այսպես է յեղել Անգլիայում ու Ֆրանսիայում:
Բանն այսպես է յեղել Գերմանիայում: Մեղադրում, Ռուսաս-
տանում, բանն ուրիշ ընթացք ստացավ: Մեղադրում բանվոր-
ները հեղափոխութժյան հարվածային ուժը չէին միայն:
Լինելով հեղափոխութժյան հարվածային ուժը՝ ուսական
պրոլետարիատը դրա հետ մեկտեղ ջանում էր լինել քաղաքի
ու գյուղի բոլոր շահագործվող մասսաների հեղեմոնը, քա-
ղաքական ղեկավարը՝ նրանց իր շուրջը համախմբելով,
նրանց բուրժուազիայից պոկելով, քաղաքականապես մեկու-
սացնելով բուրժուազիային: Իսկ շահագործվող մասսաների
հեղեմոնը լինելով՝ ուսական պրոլետարիատն ամբողջ ժա-

մանակ պայքարում եր հանուն այն բանի, վոր իշխանութ-
յունն իր ձեռքը գցի և այն ոգտագործի իր տեփական շա-
հերի համար՝ բուրժուազիայի դեմ, կապիտալիզմի դեմ։
Իսկապես սրանով ել բացատրվում է այն, վոր հեղափոխու-
թյան յուրաքանչյուր հուժկու յեղուցի Ռուսաստանում,
ինչպես 1905 թվականի հոկտեմբերին, այնպես ել 1917 թվա-
կանի փետրվարին, ասպարեզ եր մղում բանվորական պատ-
գամավորներ խորհուրդները, վորպես իշխանության նոր
ապարատի ստղմեր, — ասպարատ, վորը կոչված է ճնշելու
բուրժուազիային, — հակակշիռ բուրժուական պառլամեն-
տի, վորպես իշխանության հին ապարատի, վորը կոչված
է ճնշելու պրոլետարիատին։ Բուրժուազիան մեղանում, յեր-
կու անգամ փորձել է վերականգնել բուրժուական պառլա-
մենտը և վերջ դնել խորհուրդներին — 1917 թ. ոգոստոսին,
«Նախապառլամենտի» ժամանակ, մինչև բոլշևիկներ իր
իշխանությունը վերցնելը, և 1918 թ. հունվարին, «Մահա-
նադիր Ժողովի» ժամանակ, իշխանությունը պրոլետարիատի
կողմից վերցվելուց հետո, — ու ամեն անգամ պարտություն
է կրել։ Ինչո՞ւ։ Վորովհետև բուրժուազիան արդեն քաղա-
քականապես մեկուսացված եր, աշխատավորներ ի միլիոնա-
վոր մասսաները պրոլետարիատին եյին համարում հեղափո-
խության միակ առաջնորդը, իսկ մասսաներն արդեն ստուգել
ու փորձել եյին խորհուրդները, վորպես իրենց բանվորական
իշխանությունը, վորին բուրժուական պառլամենտի հե-
փոխելը պրոլետարիատի համար ինքնասպանություն կլիներ։
Ուստի զարմանալի չէ, վոր բուրժուական պառլամենտարիզ-
մը մեզ մոտ չպատկաստվեց։ Ահա թե ինչու հեղափոխու-
թյունը Ռուսաստանում հասցրեց պրոլետարիատի իշխանու-
թյանը։ Սրանք են հեղափոխության մեջ պրոլետարիատի հե-
ղեմոնիայի լենինյան սխեման կենսագործելու արդյունք-
ները։

Հինգերորդ, ազգային-դադութային հարցը։ Մարքսն ու
Ենգելսը, իր ժամանակին վերլուծելով Իռլանդիայում,
Հնդկաստանում, Չինաստանում, Կենտրոնական Յվրոպայի
յերկրներում, Լեհաստանում, Հունդարիայում տեղի ունեցող
անցքերը, — սովին ազգային-դադութային հարցի հիմնական

մեկնակետային դադափարները։ Լենինն իր աշխատություն-
ներում հիմնվում եր այդ դադափարներ լրա։ Լենինի մոտ
այս բնադալառում նորն այն է, վոր ա) նա ի մի հալածեց
այդ դադափարները և իմպերիալիզմի դարաշրջանի ազգա-
յին-դադութային հեղափոխությունների վերաբերյալ հա-
յացքների բարեկերտ սխեմայի վերածեց. բ) ազգային-դա-
դութային հարցը կապեց իմպերիալիզմի տապալման հարցի
հետ. գ) ազգային-դադութային հարցը միջազգային պրո-
լետարական հեղափոխության ընդհանուր հարցի բաղկացու-
ցիչ մասը հայտարարեց։

Վերջապես, պրոլետարիատի կուսակցության վերաբե-
րյալ հարցը։ Մարքսն ու Ենգելսը սովել են հիմնական ուր-
վագծեր կուսակցության՝ վորպես պրոլետարիատի առաջա-
վոր ջոկատի՝ մասին, առանց վորի (առանց կուսակցության)
պրոլետարիատը չի կարող ձեռք բերել իր ազատությունը
վո՛չ իշխանությունը վերցնելու իմաստով, վո՛չ ել կապի-
տալիստական հասարակությունը վերակառուցելու իմաս-
տով։ Լենինի մոտ այս բնադալառում նորն այն է, վոր նա
սովելի դարգացրեց այդ ուրվագծերը՝ համապատասխան
պրոլետարիատի պայքարի նոր պայմաններին իմպերիալիզմի
ժամանակաշրջանում, ցույց տալով, վոր ա) կուսակցությու-
նը պրոլետարիատի դասակարգային կազմակերպության
բարձրագույն ձևն է՝ համեմատած պրոլետարիատի կազմա-
կերպության այլ ձևերի հետ (արհմիություններ, կոոպերա-
ցիա, պետական կազմակերպություն), վորոնց աշխատանքը
նա կոչված է ընդհանրացնելու և նրան ուղղություն տալու.
բ) պրոլետարիատի գլխատուրան կարող է իրականացվել
միայն կուսակցության՝ վորպես նրան ուղղություն տվող
ուժի՝ միջոցով. գ) պրոլետարիատի գլխատուրան լիակա-
տար կարող է լինել միայն այն դեպքում, յեթե նրան դեկա-
վարում է մի կուսակցություն, կոմունիստների կուսակցու-
թյունը, վորը ղեկավարությունը չի բաժանում և չպետք է
բաժանի ալլ կուսակցությունների հետ. դ) առանց կուսակ-
ցության մեջ յերկաթե կարգապահություն ունենալու չեն
կարող իրականացվել պրոլետարիատի գլխատուրայի խըն-
դիրները շահագործողներին ճնշելու և դասակարգային հա-

ապրակութիւնը սոցիալիստական հասարակութեան վերակառուցելու վերաբերյալ:

Ահա հիմնականում այն նորը, ինչ տվել է Լենինն իր աշխատութիւններում՝ կոնկրետացնելով ու ավելի զարգացնելով Մարքսի ուսմունքը՝ համապատասխան պրոլետարիատի պայքարի նոր պայմաններին իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում:

Հենց այս պատճառով է, Վոր մեզանում ասում են, թե լենինիզմն իմպերիալիզմի ու պրոլետարական հեղափոխութիւնների դարաշրջանի մարքսիզմն է:

Սրանից յերևում է, Վոր լենինիզմը չի կարելի վո՛չ բաժանել մարքսիզմից, վո՛չ էլ առավել ևս հակադրել մարքսիզմին:

Պատվիրակութեան տված հարցի մեջ այնուհետև ասված է. «Ճիշտ կլիներ արդո՞ք ասել, թե Լենինը հալատում էր «ստեղծագործական հեղափոխութեանը», մինչդեռ Մարքսն ավելի հակամետ էր սպասելու տնտեսական ուժերի զարգացմանը»: Յես կարծում եմ, Վոր այսպես ասելը միանգամայն սխալ կլինէր: Յես կարծում եմ, Վոր ամեն մի ժողովրդական հեղափոխութիւն, յեթե նա իսկապես ժողովրդական հեղափոխութիւն է, ուրեմն ստեղծագործական հեղափոխութիւն է, Վորովհետև նա խորտակում է հին կացութեանը և ստեղծագործում, ստեղծում է նորը: Իհարկէ, Վոչ մի ստեղծագործական բան չի կարող լինել, թող ներմիջ ասել, այնպիսի «հեղափոխութիւններում», Վորպիսիք յերբեմն լինում են, ասենք, Ալբանիայում՝ մի շարք ցեղերի կողմից մյուսների դեմ հարուցվող խաղաղեցանքի «ապստամբութիւնների» ձևով: Բայց մարքսիստներն այդպիսի խաղաղեցանքի «ապստամբութիւնները» յերբեք հեղափոխութիւն չեն համարել: Ահնրեւ է, Վոր խոսքը այդպիսի «ապստամբութիւններին» մասին չէ, այլ ժողովրդական մասսայական հեղափոխութեան մասին է, Վորը հարստահարված դասակարգներին վտարելու յետևանքով հարստահարող դասակարգերի դեմ: Իսկ այսպիսի հեղափոխութիւնը չի կարող ստեղծագործական չլինել: Մարքսն ու Լենինը կողմնակից էին հենց այսպիսի հեղափոխութեան, — և միայն այսպիսի

հեղափոխութեան: Ընդամեն հասկանալի չէ, Վոր այսպիսի հեղափոխութիւնը չի կարող ծագել ամեն պայմաններում, Վոր նա կարող է բորբոքվել տնտեսական ու քաղաքական կարգի վորոշ բարենպաստ պայմաններում միայն:

2-րդ ՀԱՐՑ: Կարելի՞ չէ արդո՞ք ասել, թե կոմկոմսակցութիւնը վերահսկում է կառավարութեանը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Ամեն ինչ կախած է այն բանից, թե ինչպես հասկանանք վերահսկողութիւնը: Կապիտալիստական յերկրներում վերահսկողութիւնը մի քիչ յուրօրինակ կերպով է հասկացվում: Յես դիտեմ, Վոր մի ամբողջ շարք կապիտալիստական կառավարութիւններ վերահսկողութեան են յենթարկվում խոշորագույն բանկերի կողմից, չնայած «դեմոկրատական» պառլամենտների գոյութեանը: Պառլամենտները հալատացնում են, թե հենց իրենք են վերահսկում կառավարութիւններին: Իսկ իրականում այնպես է լինում, Վոր Ֆինանսական կոնսորցիումներն են կանխորոշում կառավարութիւնների կազմն ու վերահսկողութեան յենթարկում նրանց գործողութիւնները: Ո՞ւր հայտնի չէ, Վոր Վոչ մի կապիտալիստական «ստեղծութեան» մեջ չի կարող կարենա կազմվել խոշորագույն Ֆինանսական տուղերի կամքի հակառակ. բալական է Ֆինանսական ճնշում գործ դնել, — և մինչև ատրոնքը դիվանահարների պես կթռչեն իրենց պոստերից: Սա իսկապես բանկերի վերահսկողութիւն է կառավարութիւնների նկատմամբ՝ հակառակ պառլամենտների յերևակայական վերահսկողութեան: Յեթե խոսքն այսպիսի վերահսկողութեան մասին է, ապա յես պետք է հայտարարեմ, Վոր դրամապարկերի վերահսկողութիւնը կառավարութեան նկատմամբ մեղանում աներևակայելի յետ ու միանգամայն բացառված, թեկուզ հենց այն պատճառով, Վոր մեղանում բանկերը վաղուց ազդայնացված են, իսկ դրամապարկերը դուրս են չարտված ԽՍՀՄ-ից:

Գուցէ պատվիրակութիւնը ցանկանում էր հարցնել Վո՛չ թե վերահսկողութեան մասին, այլ կուսակցութեան կողմից կառավարութեանը ղեկավարելու մասին: Յեթե պատվիրակութիւնը ցանկանում էր այս մասին հարցնել, ապա յես

պատասխանում եմ. այո՛, կուսակցութիւնը մեզ մօտ ղեկավարում է կառավարութեանը: Իսկ այս ղեկավարութիւնը հաջողւիւմ է այն պատճառով, վոր կուսակցութիւնը մեղաւորում վայելում է բանվորների ու ընդհանրապէս աշխատավորների մեծամասնութեան վստահութիւնը և նա իրավունք ունի այդ մեծամասնութեան անունով ղեկավարելու կառավարութեան որդաններին:

Ինչո՞ւ է արտահայտւում կառավարութեան ղեկավարումը ԽՍՀՄ բանվորական կուսակցութեան կողմից, ԽՍՀՄ կոմունիստական կուսակցութեան կողմից:

Նախ և առաջ՝ նրանով, վոր մեր յերկրում պետական աշխատանքի հիմնական սրտտերի համար կոմկուսակցութիւնը ջանում է խորհուրդների ու նրանց համադրամարների միջոցով անցկացնել իր թեկնածուներին, իր լավագույն աշխատողներին, վորոնք նախընտրւած են պրոլետարիատի գործին և պատրաստ են հաւատով ու ճշմարտութեամբ ծառայելու պրոլետարիատին: Յեւ այս նրան հաջողւիւմ է հսկայական մեծամասնութիւն կազմող ղեկավարում, վորովհետեւ բանվորներն ու գյուղացիները վստահութեամբ են վերաբերւում կուսակցութեանը: Սա պատահականութիւն չէ, վոր իշխանութեան որդանների ղեկավարներ մեղաւորում հանդիսանում են կոմունիստները, վոր նրանք, այդ ղեկավարները, հսկայական հեղինակութիւն են վայելում յերկրում:

Յերկրորդ՝ նրանով, վոր կուսակցութիւնն ստուգում է կառավարչութեան որդանների աշխատանքը, իշխանութեան որդանների աշխատանքը՝ ուղղելով անխուսափելի սխալներն ու թերութիւնները, ոգնելով նրանց կենսագործելու կառավարութեան վճիռներն ու աշխատելով ապահովել նրանց համար մասսաների աջակցութիւնը, ընդվորում նրանք վոչ մի կարեւոր վճիռ չեն ընդունում առանց կուսակցութեան համապատասխան ցուցումների:

Յերրորդ՝ նրանով, վոր իշխանութեան այս կամ այն որդանների աշխատանքի պլանը մշակելիս, լինի դա արդյունաբերութեան ու գյուղատնտեսութեան դժով, թե առևտրի ու կուլտուրական շինարարութեան դժով, կուսակցութիւնը տալիս է ընդհանուր ղեկավար ցուցումներ, վորոնք վորո-

շում են այդ որդանների աշխատանքի բնույթն ու ուղղութիւնն այդ պլանների գործողութեան ժամանակվա համար:

Բուրժուական մամուլը սովորաբար «զարմանք» է արտահայտում կուսակցութեան կողմից պետութեան գործերին այսպէս «միջամտելու» առթիւ: Բայց այդ «զարմանքն» ամբողջովին կեղծ է: Հայտնի չէ, վոր բուրժուական կուսակցութիւնները կապիտալիստական յերկրներում ճիշտ նույնպէս «միջամտում են» պետութեան գործերին ու ղեկավարում կառավարութիւններին, ընդվորում ղեկավարութիւնն այնտեղ կենտրոնանում է խոշոր բանկերի հետ այս կամ այն կերպ կապւած և իրենց դերը, այդ պատճառով, բնակչութեանից թաղցնել ջանացող անձերի մի նեղ շրջանի ձեռքում: Ո՞ւր հայտնի չէ, վոր յուրաքանչյուր բուրժուական կուսակցութիւն Անգլիայում կամ ուրիշ կապիտալիստական յերկրներում ունի իր գաղտնի կարիները՝ քաղկացած անձերի մի նեղ շրջանից, վորոնք իրենց ձեռքում են կենտրոնացնում ղեկավարութիւնը: Վերհիշեցե՛ք թեկուզ Լըոյզ Զորժի հայտնի ճառը լիբերալ կուսակցութեան «սովերային» կարիներ մասին: Այս տեսակետից տարբերութիւնը խորհուրդների յերկրի ու կապիտալիստական յերկրների միջև այն է, վոր ա) կապիտալիզմի յերկրներում բուրժուական կուսակցութիւնները պետութիւնը ղեկավարում են բուրժուազիայի շահերի համար ու պրոլետարիատի դեմ, մինչդեռ ԽՍՀՄ մեջ կոմկուսակցութիւնը պետութիւնը ղեկավարում է պրոլետարիատի շահերի համար ու բուրժուազիայի դեմ. բ) բուրժուական կուսակցութիւնները թաղցնում են ժողովրդից իրենց ղեկավար դերը՝ ղեկելով կապիտալիզմի գաղտնի կարիներն ու ոգնութեանը, մինչդեռ կոմկուսակցութիւնը ԽՍՀՄ մեջ կարող է վոչ մի գաղտնի կարիներ, նա նշաւակում է գաղտնի կարիներն ու քաղաքականութիւնն ու պրակտիկան և բացօթյա հայտարարում է ամբողջ յերկրի առաջ, վոր ինքն իր վրա չէ վերցնում պետութեան ղեկավարման պատասխանատւութիւնը:

Պատվիրակներից մեկը: Նույն այդ հիմունքներով է կուսակցութիւնը ղեկավարում արհմիութիւններին:

Ստալին: Հիմնականում—այո՛: Զեականորեն կուսակ-

ցությունն արհմիություններին վոչ մի գերեկտիվ չի կարող տալ: Բայց կուսակցությունը գերեկտիվներ և տալիս արհմիություններում աշխատող կոմունիստներին: Հայտնի յե, վոր արհմիություններում կան կոմունիստների Ֆրակցիաներ, ճիշտ այնպես, ինչպես նաև խորհուրդներում, կոոպերացիայում և այլն: Այդ կոմունիստական Ֆրակցիաների պարտականությունն այն է, վոր համոզելու միջոցով արհմիություններին, խորհուրդներին, կոոպերացիային և այլ ուղաններում ընդունել տան այնպիսի միջոցներ, վորոնք համապատասխանում են կուսակցության գերեկտիվներին: Յեմ այս նրանց հաջողվում է իրականացնել հսկայական մեծամասնություն կազմող ղեկավարում, վորովհետև կուսակցության ազդեցությունը մասսաների մեջ հսկայական է, և նա այնտեղ մեծ վստահություն է վայելում: Այս ճանապարհով ենք հասնում պրոլետարիատի ամենաբազմազան կազմակերպություններին դործողություններին միասնականությանը: Առանց դրան մենք տարլնթացություն ու տարազարկ կունենայինք բանվոր դասակարգի այս կազմակերպություններին աշխատանքում:

3-րդ ՀԱՐՑ: Վորչափով վոր Ռուսաստանում լեգալ և միայն մի կուսակցություն, դուր վո՞րտեղից գիտեք, վոր մասսաները համակրում են կոմունիզմին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Այդ ճիշտ է, վոր ԽՍՀՄ մեջ չկան բուրժուական լեգալ կուսակցություններ, վոր այնտեղ լեգալությունից ողտվում է միայն մի կուսակցություն՝ բանվորների կուսակցությունը, կոմունիստներին կուսակցությունը: Սակայն մենք ունենք արդյոք ճանապարհներ ու միջոցներ՝ համոզվելու այն բանին, վոր բանվորների մեծամասնությունը, աշխատավորական մասսաների մեծամասնությունը համակրում է կոմունիստներին: Խոսքը վերաբերում է, իհարկե, բանվորական ու գյուղացիական մասսաներին, այլ վոչ թե նոր բուրժուազիային, այլ վոչ թե հին շահագործող դասակարգերի բեկորներին, վորոնց պրոլետարիատն արդեն ջախջախել է: Այո՛, մենք հնարավորություն ունենք, մենք ունենք ճանապարհներ ու միջոցներ՝ իմանալու, թե բանվոր-

բական ու գյուղացիական մասսաները համակրո՞ւմ են արդյոք, թե չեն համակրում կոմունիստներին: Վերցնենք մեր յերկրի կյանքի կարևորագույն մոմենտները և տեսնենք, արդյոք հիմք կա՞ պնդելու, վոր մասսաներն իսկապես համակրում են կոմունիստներին:

Վերցնենք, ամենից առաջ, այնպիսի կարևոր մոմենտ, ինչպես Հոկտեմբերյան հեղաշրջման ժամանակաշրջանն է 1917 թվականին, յերբ կոմունիստներին կուսակցությունը, հենց վորպես կուսակցություն, բացորոշ կոչ եր անում բանվորներին ու գյուղացիներին՝ տապալելու բուրժուազիայի իշխանությունը, և յերբ նա, այդ կուսակցությունը, ստացավ բանվորների, ղինվորների ու գյուղացիների հսկայական մեծամասնության աջակցությունը: Ի՞նչպես եր այն ժամանակ իրադրությունը: Իշխանության գլուխ կանգնած էին սոցիալիստ-հեղափոխականներն (եւ-երեներն) ու սոցիալ-դեմոկրատները (մենչեիկները), վորոնք բոլի եյին կազմել բուրժուազիայի հետ: Իշխանության ապարատը կենտրոնում ու տեղերում, ճիշտ այնպես, ինչպես նաև տասներկու միլիոնանոց բանակի հրամանատարության ապարատը, գտնվում եր այդ կուսակցությունների ձեռքում, կառավարության ձեռքում: Կոմունիստների կուսակցությունը գտնվում եր կիսալեգալ վիճակում: Բոլոր յերկրների բուրժուաները դուշակում էին բոլշևիկների կուսակցության անխուսափելի տապալումը: Անտանտն ամբողջապես ու լիովին կերենակու կառավարության կողմն եր կանգնած: Բայց և այնպես կոմունիստներին կուսակցությունը, բոլշևիկներին կուսակցությունը չեր դադարում պրոլետարիատին կոչ անելուց՝ տապալելու այդ կառավարությունը և հաստատելու պրոլետարիատի գիկտատուրա: Յեմ ի՞նչ: Աշխատավոր մասսաների հսկայական մեծամասնությունը թիկունքում ու ճակատում ամենավճռական կերպով աջակցեց բոլշևիկներին կուսակցությանը, — և կերենակու կառավարությունը տապալվեց, պրոլետարիատի իշխանությունը հաստատվեց: Ի՞նչպես կարող եր պատահել, վոր բոլշևիկներն այն ժամանակ հաղթող դուրս յեկան՝ չնայած բոլոր յերկրների բուրժուաների թշնամական դուշակություններին՝

բուլլաների կուսակցութեան կործանման մասին: Արդյո՞ք այս հանդամանքը չի՞ ապացուցում, վոր աշխատավորների լայն մասսաները համակրում են բուլլաների կուսակցութեանը: Յես կարծում եմ, վոր ապացուցում է: Ահա ձեզ բնակչութեան լայն մասսաներում կոմունիստների կուսակցութեան ունեցած հեղինակավորութեան ու ազդեցութեան առաջին ստուգումը:

Վերցնենք հետևյալ ժամանակաշրջանը, ինտերվենցիայի ժամանակաշրջանը, քաղաքացիական պատերազմի ժամանակաշրջանը, յերբ անդլիական կապիտալիստներն ուղղափառաբանաբար ելին յենթարկել Ռուսաստանի Հյուսիսը, Արևմտեւելիք ու Մուրմանի շրջանը, յերբ ամերիկյան, անգլիական, ճապոնական ու ֆրանսական կապիտալիստներն ուղղափառաբանաբար ելին յենթարկել Սիբիրը՝ առաջ քաշելով Կոլչակին, յերբ ֆրանսական ու անգլիական կապիտալիստները «Ռուսաստանի Հարավի» ուղղափառաբանաբար քաշել են Վրանդելին: Դա Անտանտի ու Ռուսաստանի հակահեղափոխական դեմոկրատների պատերազմն էր Մոսկվայի կոմունիստական կառավարութեան դեմ, մեր հեղափոխութեան հոկտեմբերյան նշանակալից դեմ: Դա բանավորների ու գյուղացիների լայն մասսաներում կոմունիստների կուսակցութեան ունեցած ուժն ու կայունութունը մեծապէս ստուգման յենթարկելու ժամանակաշրջանն էր: Յեւ ի՞նչ: Միթե հայտնի չէ՞, վոր քաղաքացիական պատերազմի արդյունքն այն յեղափոխութեանն էր, վոր ուղղափառաբանաբար զուրա չպարտեցին Ռուսաստանից, իսկ հակահեղափոխական դեմոկրատներին Կարմիր բանակը կոտորեց: Ահա հենց այստեղ պարզվեց, վոր պատերազմի բախտը, վերջին հաշիւով, վճռում է վո՛չ թե տեխնիկան, վոր առատորեն մատակարարում էին Կոլչակին ու Դենիկինին ԽՍՀՄ թշնամիները, այլ ճիշտ քաղաքականութիւնը, բնակչութեան միլիոնավոր մասսաների համակրանքն ու աջակցութիւնը: Պատահական բան է արդյոք, վոր բուլլաների կուսակցութիւնն այն ժամանակ հաղթող դուրս յեկաւ: Իհարկէ պատահական բան չէ: Այս հանդամանքը չի՞ խոսում արդյոք այն մասին, վոր կոմունիստների կուսակցութիւնը

մեզ մոտ վայելում է աշխատավորների լայն մասսաների համակրանքը: Յես կարծում եմ, վոր խոսում է: Ահա ձեզ ԽՍՀՄ մեզ կոմունիստական կուսակցութեան ունեցած ուժի ու կայունութեան յերկրորդ ստուգումը:

Անցնենք ներկա ժամանակաշրջանին, հետպատերազմյան ժամանակաշրջանին, յերբ հերթի դրվեցին խաղաղ շինարարութեան հարցերը, յերբ տնտեսական ավերածննդի շրջանին փոխարինեց ինդուստրիայի վերականգնման շրջանը, վերջապէս՝ մեր ամբողջ ժողովրդական տնտեսութիւնը տեխնիկական նոր բաղադրի վրա վերակառուցելու շրջանը: Արդյո՞ք այժմ ճանապարհներ ու միջոցներ ունենք մենք, վոր պետի ստուգենք կոմունիստների կուսակցութեան ուժն ու կայունութիւնը, վորպէսզի վորոշենք աշխատավորների լայն մասսաների կողմից դեպի այս կուսակցութիւնը տածվող համակրանքի աստիճանը: Յես կարծում եմ, վոր ունենք:

Վերցնենք ամենից առաջ արհմիութիւնները, վորոնք միավորում են մոտ 10 միլիոն պրոլետարներ, տեսնենք մեր արհմիութիւններին դեկաւար որդանների կազմը: Պատահական է արդյոք, վոր այս որդանների գլուխ կոմունիստներն են կանգնած: Իհարկէ, պատահական չէ: Հիմար բան կլինէր կարծել, թե ԽՍՀՄ բանավորներն անտարբեր են վերաբերվում դեպի արհմիութիւններին դեկաւար որդանների կազմը: ԽՍՀՄ բանավորներն աճել ու դատարարակալել են յերեք հեղափոխութիւնների փոթորկի մեջ: Վոչ վոք այնպէս չի սովորել, ինչպէս նրանք՝ ստուգել իրենց դեկաւարներին և նրանց դուրս չպարտել, յեթե նրանք պրոլետարիատի շահերին չեն բավարարում: Մեր կուսակցութեան մեջ մի ժամանակ ամենաթողութեամբ մարդը Պլեխանովն էր: Սակայն բանավորները կանգ չառան այն բանի առաջ, վորպէսզի վճռաբար մեկուսացնեն նրան, յերբ նրանք համոզվեցին, վոր Պլեխանովը հեռացել է պրոլետարական գծից: Յեւ յեթե արդարեւ բանավորներն արտահայտում են իրենց լիակատար վստահութիւնը կոմունիստներին՝ նրանց առաջ քաշելով արհմիութիւններում պատասխանատու պոստերի համար, ապա այդ չի կարող ուղղակի մատնանշումն չծառայել այն

բանի, վոր կոմունիստական կուսակցութեան ուժն ու կայունութիւնը իՍՏՄ բանվորների շրջանում հակայական է: Ահա ձեզ ստուգումն այն բանի, վոր բանվորների լայն մասսաներն անպայման համակրում են կոմունիստների կուսակցութեանը:

Վերցնենք խորհուրդների վերջին ընտրութեանները: Մեզանում խորհուրդների ընտրութեան փրակումը վայելում է իՍՏՄ ամբողջ չափահաս բնակչութիւնը՝ սկսած 18 տարեկան հասակից, առանց սեռի ու ազգութեան խտրութեան, մինչև բուրժուական տարրերը, վորոնք չահագործում են ուրիշ աշխատանքը և զրկված են ընտրական իրավունքներից: Այդ կազմում է մոտ 60 միլիոն ընտրող: Դրանց հակայական մեծամասնութիւնը, իհարկէ, գյուղացիներն են: Այդ 60 միլիոնից ընտրական իրավունքներն իրականացրին մոտ 51 տոկ, այսինքն՝ 30 միլիոնից ավելին: Հիմա աչքի անցկացրեք մեր խորհուրդների ղեկավար որդանների կազմը կենտրոնում ու տեղերում: Կարելի՞ յե արդյոք պատահականութիւն անվանել այն փաստը, վոր ընտրովի ղեկավար տարրերի հակայական մեծամասնութիւնը կոմունիստներն են կազմում: Պարզ է, վոր այս չի կարելի պատահականութիւն անվանել: Արդյոք այս փաստը չի՞ խոսում այն մասին, վոր կոմունիստական կուսակցութիւնը վստահութիւն է վայելում գյուղացիութեան միլիոնավոր մասսաների շրջանում: Յես կարծում եմ, վոր խոսում է: Ահա ձեզ կոմունիստական կուսակցութեան ուժի ու կայունութեան դարձյալ մի ստուգում:

Վերցնենք կոմյերիտմիութիւնը (յերիտասարդութեան կոմունիստական միութիւնը), վորը միավորում է մոտ 2 միլիոն բանվորական ու գյուղացիական յերիտասարդութիւն: Կարելի՞ յե արդյոք պատահականութիւն անվանել այն փաստը, վոր կոմյերիտմիութեան ընտրովի ղեկավար տարրերի հակայական մեծամասնութիւնը կազմում են կոմունիստները: Յես կարծում եմ, վոր այս չի կարելի պատահականութիւն անվանել: Ահա ձեզ կոմունիստական կուսակցութեան ուժի ու հեղինակավորութեան դարձյալ մի ստուգում:

Վերցնենք, վերջապես, մեր անթիվ կոնֆերենցիաները, խորհրդակցութեանները, պատվիրակային ժողովները և այլն, վորոնք ընդգրկում են իՍՏՄ կազմի մեջ մտնող բոլոր ու ամեն տեսակի ազգութիւնների աշխատավոր տղամարդկանց ու կանանց, բանվորների ու բանվորուհիների, գյուղացիների ու գեղջկուհիների միլիոնավոր մասսաներ: Այս խորհրդակցութեաններն ու կոնֆերենցիաների մասին Արեւմուտքում յերբեմն հեղնում են՝ անդելով, թե ուսաներն առհասարակ սիրում են խոսել: Այնինչ մեզ համար այդ խորհրդակցութեաններն ու կոնֆերենցիաներն ունեն հակայական նշանակութիւն ինչպես մասսաների տրամադրութեանն ստուգելու իմաստով, այնպես էլ մեր սխալներն ի հայտ բերելու և այդ սխալները վերացնելու միջոցներ ուրվագծելու՝ իմաստով, վորովհետև մեզանում քիչ չեն սխալները, և մենք դրանք չենք թաքցնում՝ յենթադրելով, վոր սխալներն ի հայտ բերելն ու նրանք ազնվորեն ուղղելը յերկրի ղեկավարումը բարելավելու լավագույն միջոցն է: Աչքի անցկացրեք այդ կոնֆերենցիաների ու խորհրդակցութեանների հոստոնների ճառերը, աչքի անցկացրեք բանախոսներից ու գյուղացիներից յեւած այդ «հասարակ մարդկանց» գործարարական ու անխորամանկ դիտողութեանները, աչքի անցկացրեք նրանց վճիռները, — և դուք կտեսնեք, թե վորչափ հակայական են կոմունիստական կուսակցութեան ազդեցութիւնն ու հեղինակավորութիւնը, դուք կտեսնեք, վոր այդ ազդեցութեանն ու այդ հեղինակավորութեանը կարող էր նախանձել աշխարհիս ամեն մի կուսակցութիւն: Ահա ձեզ կոմունիստական կուսակցութեան կայունութեան դարձյալ մի ստուգում:

Սրանք են այն ճանապարհներն ու միջոցները, վորոնք հնարավորութիւն են տալիս ստուգելու կոմունիստական կուսակցութեան ուժն ու ազդեցութիւնը ժողովրդական մասսաների մեջ:

Ահա թե ինձ վորտեղից է հայտնի, վոր իՍՏՄ բանվորների ու գյուղացիների լայն մասսաները համակրում են կոմունիստական կուսակցութեանը:

4-րդ Հարց: Յեթե անկուսակցական մի խումբ փրակ-
ցիա կազմակերպեր և ընտրութիւններում առաջադրեր իր
քեկնածուներին, վորոնք կանգնած են խորհրդային կառա-
վարութեանն աջակցելու պլատֆորմի վրա, բայց դրա հետ
մեկտեղ արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վերացում պա-
հանջեր,—արդո՞ւք նրանք կկարողանայի՞ն իրենց միջոցներն
ունենալ ու ակտիվ քաղաքական կամպանիա մղել:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Յես կարծում եմ, Վոր այս հարցում ան-
հաշտելի հակասութիւն կա: Անկարելի յե պատկերացնել
Վորեն մի խումբ, Վորը կանգնած լինի խորհրդային կառա-
վարութեանն աջակցելու պլատֆորմի վրա և դրա հետ մեկ-
տեղ պահանջի վերացնել արտաքին առևտրի մոնոպոլիան:
Ինչո՞ւ: Այն պատճառով, Վոր արտաքին առևտրի մոնո-
պոլիան խորհրդային կառավարութեան «պլատֆորմի» ան-
հոգեղորդ հիմքերից մեկն է: Այն պատճառով, Վոր արտա-
քին առևտրի մոնոպոլիայի վերացում պահանջող խումբը
չի կարող խորհրդային կառավարութեանն աջակցելու կողմ-
նակից լինել: Այն պատճառով, Վոր այդպիսի խումբը կա-
րող է լինել միայն մի խումբ, Վորը խորապէս թշնամի յե
ամբողջ խորհրդային հասարակակարգին:

ԽՍՀՄ մեջ կան, իհարկե, տարրեր, Վորոնք արտաքին
առևտրի մոնոպոլիայի վերացումն են պահանջում: Այդ-
նեպմաններն են, կուլակները, արդեն ջախջախւած շահա-
գործող դասակարգերի բեկորները և այլն: Բայց այս տար-
րերը բնակչութեան չնչին փոքրամասնութիւնն են կազմում:
Յես կարծում եմ, Վոր պատվիրակութիւնն իր տված հար-
ցում այս տարրերի մասին չե, Վոր խոսում է: Իսկ յեթե
խոսքը վերաբերում է բանվորներին ու գյուղացիներին աշ-
խատավորական մասսաներին, ապա յես պետք է ասեմ, Վոր
արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վերացման պահանջը նրանց
չբնաւում կարող եր լուկ քրքիջ ու թշնամական վերաբեր-
մունք առաջացնել:

Իրոք, բանվորներին համար ի՞նչ կարող եր նշանակել
արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վոչնչացումը: Այս նրանց
համար կնշանակե՞ր հրաժարումն յերկիրն ինդուստրացնե-

լուց, նոր գործարաններ ու ֆաբրիկաներ կառուցելուց, հին
գործարաններն ու ֆաբրիկաներն ընդլայնելուց: Այս նրանց
համար կնշանակե՞ր ԽՍՀՄ հեղեղել կապիտալիստական յեր-
կրներէից յեկող ապրանքներով, կծկել մեր ինդուստրիան
նրա համեմատական թուլութեան շնորհիվ, բազմապատկել
գործազուրկների թիւը, վատթարացնել բանվոր դասակարգի
նյութական դրութիւնը, թուլացնել նրա տնտեսական ու
քաղաքական դիրքերը: Վերջին հաշիւով այս կնշանակե՞ր ու-
թեղացնել նեպմանին ու առհասարակ նոր բուրժուազիային:
ԽՍՀՄ պրոլետարիատը կարո՞ղ է արդեօք այս ինքնասպա-
նութեանը դիմել: Պարզ է, Վոր չի կարող:

Իսկ գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների համար
ի՞նչ կնշանակե՞ր արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վոչնչ-
ացումը: Այդ կնշանակե՞ր մեր յերկիրն ինքնուրույն յերկրից
մի կիսագաղութային յերկրի վերածել ու գյուղացիական մաս-
սաներին աղքատացնել: Այդ կնշանակե՞ր դարձ դեպի այն «ա-
ղատ առևտրի» ուժիւնը, Վորը թաղավորում եր Կոլչակի ու
Գենիկինի որով, յերբ հակահեղափոխական դեներալների
ու «դաշնակիցների» միացյալ ուժերի համար հեշտ եր բազ-
մամիլիոն գյուղացիութեանը թալանելն ու կողոպտելը: Վեր-
ջին հաշիւով այդ կնշանակե՞ր կուլակներին ու այլ շահագոր-
ծող տարրերի ուժեղացում գյուղում: Գյուղացիները բավա-
կանաչափ ճաշակել են այդ ուժիւմի սքանչելիքներն Ուկրաին-
այում ու Հյուսիսային Կովկասում, Վոլգայի ափերին ու
Սիբիրում: Ի՞նչ հիմքեր կան յենթադրելու, Վոր նրանք
Այսանկանան նորից այդ ողն իրենց վիզը գցել: Մի՞թե պարզ
չե, Վոր գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաները չեն կա-
րող արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վոչնչացման կողմ-
նակից լինել:

Պատվիրակներից մեկը: Պատվիրակութիւնն առաջա-
դրեց արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի վերաբերյալ, նրա
վերացման վերաբերյալ կետը Վորպէս մի կետ, Վորի չուր-
ջը կարող կլինե՞ր կազմակերպել բնակչութեան մի ամբողջ
խումբ, յեթե ԽՍՀՄ մեջ մի կուսակցութեան մոնոպոլիա,
լեզաւութեան մոնոպոլիա չլինե՞ր:

Ստալին: Այսպիսով պատվիրակութիւնը վերադառնում

և կոմունիստական կուսակցութեան՝ վորպես ԽՍՀՄ մեջ միակ լեզալ կուսակցութեան՝ մոնոպոլիայի հարցին։ Այս հարցի կարճ պատասխանը յետ արդեն տվի, յերբ խոսուած էր բանվորներին ու գյուղացիներին միլիոնավոր մասսաների դեպի կոմունիստական կուսակցութեանը տածած համակրանքն ստուգելու ճանապարհներին ու յեղանակներին մասին։ Ինչ վերաբերում է բնակչութեան մյուս խավերին, — կուլակներին, նեպոմաններին, ջախջախված հին շահագործող դասակարգերի մնացորդներին, — ապա նրանք մեզանում զրկված են իրենց քաղաքական կազմակերպութեանն ունենալու իրավունքից՝ ճիշտ այնպես, ինչպես վոր նրանք զրկված են ընտրական իրավունքներից։ Պրոլետարիատը բուրժուազիայից Փարբիկաներն ու գործարանները, բանկերն ու յերկաթուղիները, հողն ու հանքահորերը չեմիայն, վոր խել է։ Նա բուրժուազիայից խել է նաև իր քաղաքական կազմակերպութեանն ունենալու իրավունքը, վորովհետև պրոլետարիատը բուրժուազիայի իշխանութեան վերականգնումը չի ցանկանում։ Պատվիրակութեանն, ըստ յերեվութին, առարկութեաններ չունի այն բանի դեմ, վոր ԽՍՀՄ պրոլետարիատը բուրժուազիայից ու կալվածատերերից խել է Փարբիկաներն ու գործարանները, հողն ու յերկաթուղիները, բանկերն ու հանքահորերը։ (Միժալ)։ Բայց պատվիրակութեանը, ինչպես ինձ թվում է, փոքր ինչ տարակուսում է այն առթիւ, վոր պրոլետարիատը դրանով չբավականացաւ ու ալելի առաջ դնաց՝ բուրժուազիայից խելում քաղաքական իրավունքները։ Սա, ըստիս, այնքան ել տրամաբանական չէ կամ, ալելի ճիշտը, բոլորովին տրամաբանական չէ։ Ի՞նչ հիման վրա յեն պրոլետարիատից մեծահոգութեան պահանջում բուրժուազիայի նկատմամբ։ Մի՞թե բուրժուազիան Արեւմուտքում իշխանութեան գլուխ գտնվելով թեկուզ ամենափոքր մեծահոգութեան է ցուցաբերում բանվոր դասակարգի նկատմամբ։ Մի՞թե նա ընդհատակ չի քշում բանվոր դասակարգի խկտակէս հեղափոխական կուսակցութեաններին։ Ի՞նչ հիման վրա յեն ԽՍՀՄ պրոլետարիատից մեծահոգութեան պահանջում դեպի իր դասակարգային թշնամին։ Յես կարծում եմ, վոր տրամաբանու-

թյունը պարտավորեցնում է։ Նա, ով մտածում է բուրժուազիային նրա քաղաքական իրավունքները վերադարձնելու հնարավորութեան մասին, նա պետք է, յեթե նա ուղիւ է տրամաբանական լինել, ալելի հեռուն դնաւ և Փարբիկաներն ու գործարանները, յերկաթուղիներն ու բանկերը բուրժուազիային վերադարձնելու հարցը ևս դնի։

Պատվիրակներից մեկը։ Պատվիրակութեան խնդիրն եր՝ պարզել, թե ինչ կերպ կարող են իրենց լեզալ արտահայտութեանը գտնել բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան մեջ յեղած այն կարծիքները, վորոնք տարբեր են կոմկուսակցութեան կարծիքներից։ Սխալ կլինե՞ր բանն այնպես հասկանալ, թե պատվիրակութեանը հետաքրքրվում է բուրժուազիային քաղաքական իրավունքներ տալու հարցով, այն հարցով, թե բուրժուազիան ինչպես կարող է իր կարծիքներն հայտ բերելու լեզալ արտահայտութեան գտնել։ Խոսքը չէ հայտ բերելու լեզալ արտահայտութեան գտնել բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան մեջ յեղած այն կարծիքները, վորոնք տարբեր են կոմկուսակցութեան կարծիքներից։

Մեկ ուրիշ պատվիրակ։ Այդ տարբեր կարծիքները կկարողանային իրենց արտահայտութեանը գտնել բանվոր դասակարգի մասսայական կազմակերպութեաններում, արհմիութեաններում և այլն։

Ստալին։ Շատ լավ։ Հետեւաբար՝ խոսքը բուրժուազիայի քաղաքական իրավունքների վերականգնման մասին չէ, այլ կարծիքների պայքարի մասին բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան ներսում։ Արդյոք ներկայումս կարծիքներն ու պայքար տեղի ունի՞ր բանվորների ու գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների շրջանում։ Անպայման տեղի ունի։ Ձի կարող լինել, վոր միլիոնավոր բանվորներն ու գյուղացիները միանման մտածեն։ Այդպիսի բան կյանքում չի լինում։ Նախ, բանվորների ու գյուղացիների միջև մեծ տարբերութեան կա թե՛ նրանց տնտեսական դրութեան իմաստով, թե՛ այս կամ այն հարցերի վերաբերյալ նրանց հայացքների իմաստով։ Յերկրորդ, հայացքներում վորոշ տարբերութեաններ գոյութեան ունեն բանվոր դասակարգի մեջ

եւ— դաստիարակութեան տարբերութիւն, հասակներէ, խառնվածքի տարբերութիւն, տարբերութիւն ընդ ընդ ժամանակներէն ու գլուղից յեկած բանավորներէ միջև և այլն: Այս ամենը տանում է դեպի կարծիքներէ պայքար բանավորներէ ու գլուղացիութեան աշխատավոր մասսաներէ մեջ, վորն իր լեզալ արտահայտութիւնն ստանում է ժողովներում, արհմիութիւններում, կոոպերացիայում, խորհուրդներէ ընտրութիւններէ ժամանակ և այլն:

Իսկ այժմ, պրոլետարական դիկտատուրայի պայմաններում, տեղի ունեցող կարծիքներէ պայքարի ու անցյալում, մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը, տեղի ունեցած կարծիքներէ պայքարի միջև արմատական տարբերութիւն գոյութիւն ունի: Այն ժամանակ, անցյալում, կարծիքներէ պայքարը բանավորներէ ու աշխատավոր գլուղացիներէ շրջանում՝ կենտրոնանում էր գլխավորապես կալվածատերերին, ցարիզմը, բուրժուազիային տապալելու հարցերի վրա, բուրժուական կարգերը խորտակելու վրա: Հիմա, պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում, կարծիքներէ պայքարն ընթանում է վրէժի խորհրդային իշխանութիւնը տապալելու, խորհրդային կարգերը խորտակելու հարցերի շուրջը, այլ խորհրդային իշխանութեան որդանները բարեւալելու, նրանց աշխատանքը բարելավելու հարցերի շուրջը: Այստեղ արմատական տարբերութիւն կա: Զարմանալի վիճիկն է կա այն բանում, վոր գոյութիւն ունեցող կարգերը հեղափոխականորեն խորտակելու հարցի շուրջը յեղած կարծիքներէ պայքարն անցյալում հիմք էր տալիս, վորպեսզի բանվոր դասակարգի ու գլուղացիութեան աշխատավորական մասսաների ներսում յերևան գան միմյանց դեմ մրցող միջանի կուսակցութիւններ: Այդ կուսակցութիւններն էին՝ բուլղարիկներէ կուսակցութիւնը, մենչևիկներէ կուսակցութիւնը, ես-երներէ կուսակցութիւնը: Մյուս կողմից, ընտլ դժվար է հասկանալ նաև այն, վոր կարծիքներէ պայքարն այժմ, պրոլետարիատի դիկտատուրայի որով, պայքար, վորի նպատակն է գոյութիւն ունեցող խորհրդային կարգերի վրէժի խորտակումը, այլ նրանց բարեւալումն ու ամրապնդումը, բանավորներէ ու

գլուղի աշխատավորական մասսաներէ շրջանում միջանի կուսակցութիւններէ գոյութեան համար սնունդ էի տալիս: Ահա թե ինչու միայն մի կուսակցութեան, կոմունիստներէ կուսակցութեան լեզալութիւնը, այդ կուսակցութեան մոնոպոլիան վրէժի միայն առարկութիւններ էի առաջացնում բանվորներէ ու աշխատավոր գլուղացիներէ շրջանում, այլ, ընդհակառակն, ընկալւում է վորպես ինչ-վոր անհրաժեշտ ու ցանկալի մի բան:

Մեր կուսակցութեան՝ վորպես յերկրում միակ լեզալ կուսակցութեան՝ գոյութիւնը (կոմկուսակցութեան մոնոպոլիա) արհեստական և միտումով հնարված վորքէ բան է: Այսպիսի գոյութիւնը էի կարող ստեղծել արհեստականորեն, վարչական մեքենայութիւններէ և այլնի միջոցով: Մեր կուսակցութեան մոնոպոլիան կյանքից է աճել, պատմականորեն կադմակերպւել վորպես արդիւնք այն բանի, վոր ես-երներէ ու մենչևիկներէ կուսակցութիւնները մեր իրականութեան պայմաններում վերջնականապես սնանկացան ու ասպարեզից վայր իջան: Ի՞նչ է այն ես-երներէ ու մենչևիկներէ կուսակցութիւններն անցյալում: Բուրժուական ազդեցութիւնը պրոլետարիատի մեջ անցկացնողներ: Ինչով էր սնվում ու պահպանվում այդ կուսակցութիւններէ գոյութիւնը մինչև 1917 թվի հոկտեմբերը: Բուրժուաներէ դասակարգի առկայութեամբ, վերջապես բուրժուական իշխանութեան առկայութեամբ: Մի՞թէ պարզ է, վոր բուրժուազիայի տապալմամբ պետք է անհետանային այդ կուսակցութիւններէ գոյութեան հիմքերը: Իսկ ի՞նչ դարձան այդ կուսակցութիւնները 1917 թվի հոկտեմբերից հետո: Նրանք դարձան կապիտալիզմի վերականգնման ու պրոլետարիատի իշխանութեան տապալման կուսակցութիւններ: Մի՞թէ պարզ է, վոր այդ կուսակցութիւնները պետք է ամեն մի հող ու ամեն մի ազդեցութիւն կորցնէին բանվորներէ ու գլուղացիութեան աշխատավորական մասսաներէ շրջանում:

Բանվոր դասակարգի վրա ազդեցութիւն ունենալու համար կոմունիստներէ կուսակցութեան և ես-երներէ ու մենչևիկներէ կուսակցութիւններէ միջև մղվող պայքարը

յերեկվանից չի սկսվել: Նրա սկիզբը համարում են մասսա-
յական հեղափոխական շարժման առաջին նշանների մոմեն-
տը Ռուսաստանում, դեռևս 1905 թվից առաջ: 1903 թ.
մինչև 1917 թվի հոկտեմբերը յեղած ժամանակաշրջանը մեր
յերկրի բանվոր դասակարգի մեջ կարծիքների կատաղի պայ-
քարի ժամանակաշրջան է, բուլճերիկների, մենչերիկների ու
ես-երների միջև բանվոր դասակարգի մեջ ունենալիք ադ-
դեցության համար մղվող պայքարի ժամանակաշրջան: Այդ
ժամանակաշրջանում իՍՅՄ բանվոր դասակարգը յերեք
հեղափոխության բովով անցավ: Նա այդ հեղափոխություն-
ների կրակի մեջ էր փորձում ու ստուգում այդ կուսակ-
ցություններին, նրանց պիտանիությունը պրոլետարական
հեղափոխության դործի համար, նրանց պրոլետարական
հեղափոխականությունը: Յեւ ահա, 1917 թվի հոկտեմբե-
րյան որերին, յերբ պատմությունն ամփոփեց անցյալ ամբողջ
հեղափոխական կռիւի արդշունքները, յերբ պատմությունն
իր կշեռքով կշռեց բանվոր դասակարգի ներսում կռիւող
կուսակցությունների տեսակարար կշիւը,— իՍՅՄ բան-
վոր դասակարգը, վերջապես, կատարեց վերջնական ընտ-
րությունը՝ կանգ առնելով կոմունիստական կուսակցու-
թյան՝ վորպես միակ պրոլետարական կուսակցության՝
վրա: Ինչով բացատրել այն փաստը, վոր բանվոր դասա-
կարգի ընտրությունը կանգ առավ կոմունիստական կուսակ-
ցության վրա: Մի՞թե սա փաստ չէ, վոր բուլճերիկները Լե-
նինգրադի խորհրդում, որինակ, 1917 թվի ապրիլին, ան-
նշան փոքրամասնություն էյին: Մի՞թե սա փաստ չէ, վոր
ես-երներն ու մենչերիկներն այն ժամանակ խորհուրդնե-
րում հսկայական մեծամասնություն ունեյին: Մի՞թե սա
փաստ չէ, վոր մինչհոկտեմբերյան որերին իշխանության
ամբողջ ապարատն ու հարկադրման բոլոր միջոցները դրտ-
նելում էյին ես-երների ու մենչերիկների կուսակցություն-
ների ձեռքում, վորոնք բոլի էյին կազմել բուրժուազիայի
հետ: Սա բացատրվում է նրանով, վոր կոմկուսակցու-
թյունն այն ժամանակ պատերազմի լիկվիդացիայի, անհա-
պաղ ղեմոկրատական հաշտության կողմնակից էր, մինչդեռ
ես-երների ու մենչերիկների կուսակցությունները պաշտպա-

նում էյին «պատերազմը մինչև հաղթական վախճան», իմ-
պերիալիստական պատերազմի շարունակումը: Սա բացա-
տրվում է նրանով, վոր կոմկուսակցությունն այն ժամանակ
կերենակու կառավարության տապալման, բուրժուական իշ-
խանության տապալման, Ֆարերիկների ու դործարանների,
բանկերի ու յերկաթուղիների ազդայնացման կողմնակից էր,
մինչդեռ մենչերիկների ու ես-երների կուսակցությունները
կռվում էյին հանուն կերենակու կառավարության ու պաշտ-
պանում էյին բուրժուազիայի իրաւունքները Ֆարերիկների
ու դործարանների վերաբերմամբ, բանկերի ու յերկաթու-
ղիների վերաբերմամբ: Սա բացատրվում է նրանով, վոր
կոմունիստների կուսակցությունն այն ժամանակ կողմնա-
կից էր կարլաժատիրական հողերի անհապաղ բռնադրաման
հողուտ դյուղացիների, մինչդեռ ես-երների ու մենչերիկների
կուսակցություններն այդ հարցը հետաձգում էյին մինչև
Սահմանադիր ժողովը, վորի գումարումն, իր հերթին,
հետաձգում էյին անորոշ ժամանակով: Եւ ի՞նչ զարմանա-
լու բան կա այստեղ, յեթե բանվորներն ու դյուղացիական
չքաղութրությունը վերջապես ընտրություն կատարեցին հո-
ղուտ կոմունիստական կուսակցության: Եւ ի՞նչ զարմանա-
լու բան կա այստեղ, յեթե ես-երների ու մենչերիկների կու-
սակցություններն այնպես արագ կերպով ղեպի հատակն ի-
ջան: Ահա թե ինչն է պատճառը, վոր իշխանության գլուխ
կոմունիստական կուսակցությունն անցավ:

Հետագա ժամանակաշրջանը, 1917 թվի հոկտեմբե-
րյան ժամանակաշրջանը, քաղաքացիական պատերազմի ժա-
մանակաշրջանը մենչերիկների ու ես-երների վերջնական
կործանման ժամանակաշրջանն էր, բուլճերիկների կուսակցու-
թյան վերջնական հաղթանակի ժամանակաշրջանը: Մենչե-
րիկներն ու ես-երներն իրենք հեշտացրին այդ ժամանակա-
շրջանում կոմկուսակցության հաղթանակը: Մենչերիկյան ու
ես-երական կուսակցությունների բեկորները Հոկտեմբերյան
հեղաշրջման ժամանակ ջախջախված ու հատակ իջեցված
լինելով՝ սկսեցին կապրել կուլակների հակահեղափոխական
ապստամբությունները հետ, բոլի կազմեցին կուլակյան-
ների ու դենիկինյանների հետ, ծառայելու դնացին Անտան-

տի մոտ և բանվորների ու գյուղացիների աչքում վերջնականապես թաղեցին իրենց։ Այնպիսի պատկեր ստեղծվեց, վոր ես-երներն ու մենչևիկները, վորոնք բուրժուական հեղափոխականներից բուրժուական հակահեղափոխականների էջին վերածվել, ողնում էջին Անտանտին խեղդելու նոր, խորհրդային Ռուսաստանը, մինչդեռ բուլչևիկների կուսակցութունը, իր շուրջը միավորելով այն ամենը, ինչ կենդանի չէր ու հեղափոխական, բանվորների ու գյուղացիների ավելի ու ավելի նոր ջոկատներ եր վրաքի հանում պայքարելու հանուն սոցիալիստական հայրենիքի, պայքարելու ընդդեմ Անտանտի։ Միանգամայն բնական է, վոր կոմունիստները հաղթութունն այս ժամանակաշրջանում պետք է հասցնեն ու իրոք հասցրեց ես-երներն ու մենչևիկների լիակատար պարտությանը։ Ել ի՞նչ զարմանալու բան կա այստեղ, յեթե այս ամենից հետո կոմկուսակցութունը դարձավ բանվոր դասակարգի ու գյուղացիական չքավորության միակ կուսակցութունը։

Ահա թե ինչպես կազմավորվեց մեղանում կոմկուսակցության՝ վորպես յերկրի միակ լեզու կուսակցության՝ մոնոպոլիան։

Դուք խոսում եք բանվորների ու գյուղացիների շրջանում տեղի ունեցող կարծիքների պայքարի մասին այժմ, պրոլետարական դիկտատուրայի պայմաններում։ Յես արդեն ասացի, վոր կարծիքների պայքար կա և կլինի, վոր ասանց դրան անհնարին է առաջ շարժվելը։ Բայց կարծիքների պայքարը բանվորների շրջանում այժմյան պայմաններում ընթանում է վոչ թե՛ խորհրդային կարգերի տապալման վերաբերյալ սկզբունքային հարցերի շուրջը, այլ խորհուրդների բարելավման, խորհրդային որդանների սխալների ուղղման գործնական հարցերի շուրջը, հետևաբար՝ Սորհրդային իշխանության ամրացման շուրջը։ Միանգամայն հասկանալի չէ, վոր կարծիքների այդպիսի պայքարը կարող է միայն ամրապնդել ու կատարելագործել կոմունիստական կուսակցությանը։ Միանգամայն հասկանալի չէ, վոր կարծիքների այդպիսի պայքարը կարող է միմիայն ամրապնդել կոմկուսակցության մոնոպոլիան։ Միանգամայն

հասկանալի չէ, վոր կարծիքների այդպիսի պայքարը չի կարող սնունդ տալ, վորպեսզի ուրիշ կուսակցություններ կազմավորվեն բանվոր դասակարգի ու աշխատավորական գյուղացիության ընդերքում։

5-րդ ՀԱՐՑ։ Արդյոք դուք կարո՞ք եք համառոտալի հաղորդել մեզ ձեր և Տրոցկու միջև յեղած հիմնական տարակարծությունները։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ։ Ամենից առաջ յես պետք է ասեմ, վոր Տրոցկու հետ ունեցած տարակարծություններն անձնական տարակարծություններ չեն։ Յեթե տարակարծություններն անձնական բնույթ կրեյին, կուսակցութունը վոչ մի ժամ չեր դրավի այդ գործով, վորովհետև նա չի սիրում, վոր ասանձին անձեր ցայտադրվեն (выпачивались)։ Ակներե է, վոր խոսքը վերաբերում է կուսակցության մեջ յեղող տարաձայնություններին։ Յես այսպես հասկացա այդ հարցը։ Այո՛, այդ տարաձայնությունները գոյութուն ունեն կուսակցության մեջ։ Այդ տարաձայնությունների քնույթի մասին մոտ ժամանակներս բավական մանրամասն պատմեցին իրենց ղեկուցումներում՝ ընկ. Ռիկովը—Մոսկվայում, ընկ. Բուխարինը—Լենինգրադում։ Այդ ղեկուցումները հրապարակված են։ Այն ամենին, ինչ ասված է այդ ղեկուցումներում՝ տարաձայնությունների մասին, յես վոչինչ չունեմ ավելացնելու։ Յեթե դուք այդ դոկումենտները չունեք, յես կարող եմ ձարել դրանք ձեզ համար։ (Պատվիրակությունը հաղորդում է, վոր իմեմ ունի այդ դոկումենտները)։

Պատվիրակներից մեկը։ Մեր վերադարձին մեզ կհարցնեն այդ տարաձայնությունների մասին, բայց մենք չունենք բոլոր դոկումենտները։ Որինակ, մենք չունենք «83»-ի պլատֆորմը։

Ստալին։ Յես այդ պլատֆորմը չեմ ստորագրել։ Յես իրավունք չունեմ տնորինութուն անելու ուրիշների դոկումենտների նկատմամբ։ (Ծիծաղ)։

6-րդ ՀԱՐՑ։ Կալիտալիստական յերկրներում արտադրության զարգացման հիմնական մղումը հիմնված է շա-

հույժ փաղելու հույսի վրա: Այդ մղումը, իհարկե, հարաբերաբար, բացակայում է ԽՍՀՄ մեջ: Ի՞նչն է փոխարինում դրան, և այդ փոխարինումը, ձեր կարծիքով, վա՞րժան է ֆեկտավոր ե: Արդյո՞ք նա կարո՞ղ է մնայուն լինել:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Այդ ճիշտ է, վոր կապիտալիստական տնտեսության հիմնական շարժիչը շահույթ քաղելն է: Ճիշտ է նույնպես և այն, վոր շահույթ քաղելը մեր սոցիալիստական արդյունաբերության վո՛չ նպատակն է հանդիսանում, վո՛չ էլ շարժիչը: Ապա այսպիսի դեպքում ի՞նչն է մեր ինդուստրիայի շարժիչը հանդիսանում:

Ամենից առաջ՝ այն հանդամանքը, վոր Փարբիկաներն ու գործարանները մեղանում պատկանում են ամբողջ ժողովրդին և վոչ թե կապիտալիստներին, վոր Փարբիկաներն ու գործարանները կառավարում են վո՛չ թե կապիտալիստների կամակառարները, այլ բանվոր դասակարգի ներկայացուցիչները: Այն բանի գիտակցութունը, վոր բանվորներն աշխատում են վո՛չ թե կապիտալիստի համար, այլ իրենց սեփական պետութան համար, իրենց սեփական դասակարգի համար, — այս գիտակցութունը հսկայական շարժիչ ուժ է հանդիսանում մեր արդյունաբերության զարգացման ու կատարելագործման գործում: Հարկավոր է նշել, վոր Փարբիկաների ու գործարանների գերեկտորները հսկայական մեծամասնութունը մեղանում բանվորներն են, վորոնց նշանակում է ժողովրդական Տնտեսության Գերագույն խորհուրդը՝ համաձայնեցնելով արհմիությունների հետ, ընդ-վորում գերեկտորներից վոչ մեկը չի կարող իր պոստում մնալ բանվորների կամ համապատասխան արհմիությունների կամքին հակառակ: Այնուհետև հարկ է նշել, վոր յուրաքանչյուր գործարանում կամ Փարբիկայում կա իր գործարանային կամ Փարբիկային կոմիտեն, վորին բանվորներն են ընտրում, և վորը վերահսկողության է յենթարկում ձեռնարկության ագմինիստրացիայի գործունեությունը: Հարկ է, վերջապես, նշել, վոր յուրաքանչյուր արդյունաբերական ձեռնարկության մեջ կան բանվորների արտագրական խորհրդակցություններ, ուր մտնում են տվյալ

ձեռնարկության բոլոր բանվորները, և վորտեղ բանվորներն ստուգում են ձեռնարկության գերեկտորի ամբողջ աշխատանքը, քննարկում են գործարանի ագմինիստրացիայի աշխատանքի պլանը, նշում են սխալներն ու թերությունները և հնարավորություն ունեն այդ թերություններն ուղղելու արհմիությունների միջոցով, կուսակցության միջոցով, խորհրդային իշխանության որդանների միջոցով: Դժվար չե հասկանալ, վոր բոլոր այս հանդամանքներն արմատապես փոխում են ինչպես բանվորների դրությունը, այնպես էլ կարող ու կանոնը ձեռնարկության մեջ: Յեթե կապիտալիզմի որով բանվորը Փարբիկան գիտում է վորպես բանտ, ապա խորհրդային կարգերում բանվորը Փարբիկային նայում է արդեն վո՛չ թե վորպես բանտի, այլ վորպես իր համար մոտիկ ու հարադատ մի բանի, վորի զարգացմամբ ու բարելավմամբ նա կենտականորեն շահագրգռված է: Հաղիվ թե հարկ կա ապացուցելու, վոր բանվորների այս նոր վերաբերմունքը դեպի ձեռնարկությունը, բանվորների այս մոտիկութան զբաղմունքը դեպի ձեռնարկությունը, մեր ամբողջ արդյունաբերության մեծագույն շարժիչն է: Այս հանդամանքով պետք է բացատրել այն փաստը, վոր որեցոր աճում է արտադրության տեխնիկայի բնագավառի՝ լանվորներից յենած գյուտարարների ու արդյունաբերության կազմակերպիչների քանակը:

Յերկրորդ՝ այն հանդամանքը, վոր արդյունաբերությունից ստացվող յեկամուտները մեղանում զնում են վո՛չ թե առանձին անհատների հարստացման, այլ արդյունաբերության հետագա ընդլայնման համար, բանվոր դասակարգի նյութական ու կուլտուրական դրության բարելավման համար, ինչպես բանվորներին, այնպես էլ գյուղացիներին անհրաժեշտ արդյունաբերական ապրանքների եժանեցման, այսինքն՝ դարձյալ աշխատավոր մասսաների նյութական դրության բարելավման համար: Կապիտալիստը չի կարող իր յեկամուտները հատկացնել բանվոր դասակարգի բարեկեցության բարձրացմանը: Նա շահույթների համար է ապրում: Այլապես նա կապիտալիստ չեր լինի: Նա շահույթներ է քաղում, վորպեսզի դրանք դուժարի-դարձնի տվյալ

դիր կապիտալ և արտահանի ավելի նվազ դարդացած յերկրները, վորոնք տառապում են կապիտալների պակասությունից, նոր, ել ավելի խոշոր շահույթներ քաղելու նպատակով: Այսպես կապիտալները Հյուսիսային Ամերիկայից հոսում են Չինաստան, Ինդոնեզիա, Հարավային Ամերիկա, Յեմբուգա, Ֆրանսիայից—Ֆրանսական գաղութները, Անգլիայից—անգլիական գաղութները: Մեզանում բանն այլ է, վորովհետև մենք գաղութային քաղաքականություն չենք վարում ու այդպիսին չենք ընդունում: Մեզանում արդյունաբերությունից ստացվող յեկամուտները մնում են յերկրում՝ ինդուստրիայի հետագա ընդլայնման գործի համար, բանվորների դրության բարելավման գործի համար, արդյունաբերական ապրանքների եթանացման միջոցով ներքին շուկայի, այդ թվում գյուղացիական շուկայի տարողությունը բարձրացնելու գործի համար: Արդյունաբերությունից ստացվող շահույթների 10 % մեզանում գործադրվում է բանվոր դասակարգի կենցաղի բարելավման վրա: Բանվորների դրամական աշխատավարձի 13 տոկոսը մեզանում գործադրվում է բանվոր դասակարգին պետության հաշվին ապահովագրելու վրա (դա տարեկան 800 միլիոն ռուբլուց ավելի յե կազմում): Յեկամուտների վորոշ մասը (յես հիմա չեմ կարող ասել—հատկապես վոր մասը) գործադրվում է կուլտուրական կարիքների, Փարբիկա-գործարանային աշակերտություն ու բանվորների արձակուրդների վրա: Այդ յեկամուտների բավական նշանակալի մասը (յես հիմա դարձյալ չեմ կարող ասել—հատկապես վոր մասը) գործադրվում է բանվորների դրամական աշխատավարձի ամենամյա բարձրացման վրա: Արդյունաբերությունից ըստացվող յեկամուտների մնացած մասը ծախսվում է արդյունաբերության հետագա ընդլայնման վրա, հին գործարանների նորոգման վրա, նոր գործարանների կառուցման վրա, վերջապես, արդյունաբերական ապրանքների եթանացման վրա: Այս հանգամանքների հսկայական նշանակությունը մեր ամբողջ արդյունաբերության համար այն է, վոր ա) նրանք հեշտացնում են գյուղատնտեսության մերձեցումն ինդուստրիայի հետ և քաղաքի ու գյուղի միջև յե-

ղած հակադրությունների հարթումը: բ) նրանք նպաստում են ներքին—քաղաքային ու գյուղական—շուկայի տարողությունից աճմանը՝ հենց դրանով ել անընդհատ աճող բազա ստեղծելով ինդուստրիայի հետագա ծավալման համար:

Վերջապես՝ այն հանգամանքը, վոր արդյունաբերության ազդայնացման փաստը հեշտացնում է ի մի առած ամբողջ արդյունաբերական տնտեսությունն պլանային վարումը:

Մեր արդյունաբերության այս ազդակներն ու շարժիչները մշտական գործոններ կլինեն արդյոք: Արդյոք նրանք կարող են մշտապես գործող Փակտորներ լինել: Այո՛, նրանք անպարման կլինեն մշտապես գործող ազդակներ ու շարժիչներ: Յեւ վորքան ավելի դարդանա մեր ինդուստրիան, այնքան ավելի յեն աճելու այդ գործոնների ուժն ու նշանակությունը:

7-րդ ՀԱՐՅ: ԽՍՀՄ ի՞նչ չափով կարող է համագործակցել այլ յերկրների կապիտալիստական արդյունաբերության հետ: Կա՞ արդյոք վորոշ սահման այդպիսի համագործակցության համար, թե՞ դա սոսկ մի փորձ է՝ պարզելու համար, թե վո՛ր մասում ի՞նչպիսի համագործակցություն է հնարավոր և վո՛ր մասում՝ վոչ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Խոսքը, յերեւի, վերաբերում է կապիտալիստական պետությունների հետ արդյունաբերության բնագավառում, առևտրի բնագավառում և, գուցե, դիվանագիտական հարաբերությունների բնագավառում ժամանակավոր համաձայնությունների կնքելուն: Յես կարծում եմ, վոր յերկու հակադիր սխեմաների—կապիտալիստական սխեմի ու սոցիալիստական սխեմի—առկայությունը չի բացառում այդպիսի համաձայնությունների հնարավորությունը: Յես կարծում եմ, վոր այդպիսի համաձայնությունները հնարավոր ու նպատակահարմար են յազդող զարգացման պայմաններում: Արտահանություն ու ներմուծումն ամենահարմար հողն են այդպիսի համաձայնությունների համար: Մեզ հարկավոր են՝ սարքավորում, հումք (որինակ՝ բամբակ), կիսաֆարբիկատներ (մետաղի և այլն),

խակ կապիտալիստներն այդ ապրանքների վաճառահանման կարիք ունեն։ Ահա ձեզ համաձայնության հող։ Կապիտալիստներին հարկավոր են՝ նավթ, փայտեղեն, հացաձթերքներ, իսկ մեզ անհրաժեշտ է վաճառահանել այդ ապրանքները։ Ահա ձեզ համաձայնության համար դարձյալ մի հող։ Մեզ վարկեր են հարկավոր, կապիտալիստներին հարկավոր են լավ տոկոսներ այդ վարկերի համար։ Ահա ձեզ ելի մեկ հող համաձայնության համար՝ արդեն վարկի դժուր, ընդ-վորում հայտնի չե, վոր խորհրդային որդանները վարկերի վերաբերմամբ ամենաճշտապահ վճարողներն են։

Նույն այդ բանը կարելի չե ասել դիվանագիտական բնադավառի մասին։ Մենք խաղաղության քաղաքականու-թյուն ենք վարում և մենք պատրաստ ենք փոխադարձ չհարձակման պակտեր ստորագրելու բուրժուական պետու-թյունների հետ։ Մենք խաղաղության քաղաքականություն ենք վարում և մենք պատրաստ ենք դիմախօսման վերաբերյալ համաձայնության դիմելու՝ ընդհուպ մինչև մշտա-կան բանակների լիակատար վոչնչացումը, վորի մասին մենք ամբողջ աշխարհի առաջ հայտարարել ենք դեռևս ձե-նովայի կոնֆերենցիայում։ Ահա ձեզ հող դիվանագիտական դժուր համաձայնության համար։

Այդ համաձայնությունների սահմանները։ Սահմաննե-րը դրվում են յերկու սխտեմների հակադրությամբ,—սխ-տեմներ, վորոնց միջև տեղի չե ունենում մրցակցություն, պայքար։ Այն շրջանակներում, վոր այդ յերկու սխտեմնե-րն են թույլ տալիս, բայց միայն այդ շրջանակներում, համաձայնությունները լիովին հնարավոր են։ Այդ մասին ե խոսում Գերմանիայի, Իտալիայի, Ծաղոնիայի և այլոց հետ կնքած համաձայնությունների փորձը։

Արդյոք այդ համաձայնությունները սոսկ եքսպերի-մենտ են, թե նրանք կարող են ունենալ ավելի կամ պակաս յերկարատև բնույթ։ Դա կախված է վոչ միայն մեղնից, դա կախված է նույնպես մեր կոնտրահենտներից (պայմանա-վորվող կողմերից)։ Դա կախված է ընդհանուր իրադրու-թյունից։ Պատերազմը կարող է գլխավայր չուռ տալ բոլոր ու ամեն տեսակի համաձայնությունները։ Դա կախված է,

վերջապես, համաձայնության պայմաններից։ Ստրկական պայմաններ մենք չենք կարող ընդունել։ Մենք համաձայնու-թյուն ունենք Հարլիմանի հետ, վորը չհաղորդում է ման-դանի հանքերը Վրաստանում։ Համաձայնությունը կնքված է 20 տարով։ Ինչպես տեսնում եք, բոլորովին ել փոքր ժա-մանակ չե։ Մենք համաձայնություն ունենք նույնպես Լե-նա-Գոլդֆիլդս ընկերության հետ, վորը վոսկի չե արդյու-նահանում Սիրիլում։ Համաձայնությունը կնքված է 30 տարով,—ե՛լ ավելի յերկարատև մի ժամկետով։ Վերջապես համաձայնություն կա ծաղոնիայի հետ՝ Սախալինում նավ-թաղբյուրներն ու ածխահանքերը չհաղորդելու վերաբե-րյալ։

Մենք կցանկանայինք, վոր այս համաձայնություններն ունենան քիչ թե շատ հաստատուն բնույթ։ Բայց այդ կախ-ված է, իհարկե, վոչ միայն մեղնից, այլև մեր կոնտրա-հենտներից։

8-րդ ՀԱՐՑ։ Վորո՞նք են Ռուսաստանի հիմնական տար-բերությունները կապիտալիստական պետություններից այն փաղափակույթյան մեջ, վոր նա վարում է ազգային փոք-րամասնությունների նկատմամբ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ։ Խոսքը, յերևի, վերաբերում է ԽՍՀՄ այն ազգություններին, վորոնց առաջներում ցարիզմն ու ռուսական չհաղորդող դասակարգերը կեղեքում եյին, և վորոնք չունեյին իրենց պետականությունը։ Հիմնական տարբերությունն այն է, վոր կապիտալիստական պետու-թյուններում գոյություն ունեն ազգային ճնշում ու ազգա-թյուններում վոյություն ունեն ազգային ճնշում։ Այնտեղ, կապիտա-լիզնչացված են թե՛ մեկը, թե՛ մյուսը։ Այնտեղ, կապիտա-լիստական պետություններում, առաջին կարգի ազգերի, լիստական պետություններում, առաջին կարգի ազգերի, «պետական» ազգերի կողքին գոյու-թյուն ունեն յերկրորդ կարգի ազգեր, «վոչ-պետական» ազ-գեր, վոչ լիբրալ ազգեր, վորոնք զրկված են այս կամ այն իրավունքներից և, ամենից առաջ, պետական իրավունքնե-րից։ Մեղնում, ԽՍՀՄ՝ մեջ, ընդհակառակը, վոչնչացված են ազգային անհավասարության և ազգային ճնշման բոլոր

այդ ատրիբուտները: Մեզնում բոլոր ազգերն իրավահա-
վասար են ու սովերեն, վորովհետև առաջներում տիրապե-
տող վերլիկոտու ազգի ազգային ու պետական արտոնու-
թյունները վոչնչացված են: Բանն, իհարկե, չի վերաբե-
րում ազգությունների հավասարության վերաբերյալ դե-
կլարացիաներին: Ազգային հավասարության վերաբերյալ
դեկլարացիաներ քիչ չունեն ամեն տեսակի բուրժուական
ու սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունները: Ի՞նչ ար-
ժեք ունեն դեկլարացիաները, յեթե նրանք չեն կիրառվում
կյանքում: Բանն այն է, վոր վոչնչացնենք այն դասակար-
գերը, վորոնք ազգային ճնշման կրողները, ստեղծիչներն ու
կիրառողներն են: Այդպիսի դասակարգեր եյին մեզ մոտ
կարվածատները, կապիտալիստները: Մենք տապալեցինք
այդ դասակարգերին և հենց դրանով վոչնչացրինք ազգային
ճնշման հնարավորությունը: Յեւ չենք այն պատճառով,
վոր մենք տապալեցինք այդ դասակարգերին, իսկական ազ-
գային հավասարությունը մեզ մոտ հնարավոր դարձավ:
Հենց այս է, վոր մեզնում կոչվում է ազգությունների
ինքնորոշման դադախարի իրականացումն ընդհուպ մինչև
անջատումը: Հենց այն պատճառով, վոր մենք իրականաց-
րել ենք ազգությունների ինքնորոշումը, հենց այդ պատ-
ճառով ել մեզ հաջողից դուրս վանել ԽՍՀՄ տարբեր
ազգությունների աշխատավոր մասսաների փոխադարձ ան-
վստահությունը և ազգությունները կամավորության հի-
մունքներով միավորել վորպես մի միութենական պետու-
թյուն: Ներկայումս գոյություն ունեցող Խորհրդային Սո-
ցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը մեր ազ-
գային քաղաքականության արդյունքն է և այն բանի ար-
տահայտությունը, վոր ԽՍՀՄ ազգությունները հոժարա-
կամ կերպով Փեղերացիա յեն կազմել վորպես մի միութե-
նական պետություն: Հաղիվ թե հարկ կա ապացուցելու,
վոր այսպիսի քաղաքականությունն ազգային հարցում անե-
րեակայելի յե կապիտալիստական յերկրներում, վորովհետև
այնտեղ դեռևս իշխանության դուլիս են կանգնած կապիտա-
լիստները, վորոնք ազգային ճնշման քաղաքականության
ստեղծիչներն ու կիրառողներն են: Չի կարելի չնշել, որի-

նակ, այն փաստը, վոր ԽՍՀՄ բարձրագույն որդանի,—
Խորհուրդների Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի,—դուլիս
է կանգնած վո՛չ թե անսլայման ուս նախագահ, այլ վեց
նախագահներ՝ ԽՍՀՄ մեջ միավորված վեց դաշ-
նակից հանրապետությունների թվի համաձայն, վորոնցից
մեկը ուս է (Կալինին), մյուսը—ուկրաինացի (Պետ-
րովսկի), յերրորդը—բելուս (Չեռվյակով), չորրորդը—
ադրբեջանցի (Մուսաբեկով), հինգերորդը—թուրքմեն (Այ-
թաևով), վեցերորդը—ուզբեկ (Փալուլլա Սոջայեւ): Այս
փաստը մեր ազգային քաղաքականության պայծառ արտա-
հայտություններից մեկն է: Ինչ ասել կուզի, վոր վոչ մի
բուրժուական հանրապետություն, թեկուզ նա ամենադեմո-
կրատականը լինի, այսպիսի քայլի չէր դիմի: Մինչդեռ այս
քայլը մեզ համար ինքնին հատկանալի մի փաստ է, վորը
բղխում է ազգային հավասարության մեր ամբողջ քաղա-
քականությունից:

9-րդ ՀԱՐՑ: Ամերիկյան բանվորական առաջնորդներն
իրենց պայքարը կոմունիստների դեմ արգարացնում են յեր-
կու հանգամանքով, 1) կոմունիստները քայքայում են բան-
վորական շարժումը իրենց փրակցիոն պայքարով՝ միու-
թյունների ներսում և իրենց հարձակումներով վոչ-նաղի-
կալ պաշտոնատար անձերի վրա՝ արհմիություններում-
2) ամերիկյան կոմունիստները կարգադրություններն ստա-
նում են Մոսկվայից և այս պատճառով չեն կարող արի-
միութենական լավ գործիչներ լինել, վորչափով վոր նրանց
լոյալությունը ոտարերկրյա կազմակերպության նկատմամբ
գերազանցում է իրենց միության նկատմամբ ունեցած նրանց
լոյալությունից: Այս դժվարությունն ի՞նչպես կարող է
վերացվել, վորպեսզի ամերիկյան կոմունիստները կարողա-
նային միատեղ աշխատանք կատարել ամերիկյան բանվորա-
կան շարժման մյուս քիչների հետ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Յես կարծում եմ, վոր ամերիկյան բան-
վորական լիդերներին այն փորձը, վոր նրանք անում են կո-
մունիստների դեմ մղած իրենց պայքարն արգարացնելու հա-
մար, վոչ մի քննադատության չի դիմանում: Դեռ վոչ վոր
չի ապացուցել ու չի ապացուցի, վոր կոմունիստները

քայքայում են բանվորական շարժումը: Բայց դրա փոխարեն հարկավոր է լիովին ապացուցված համարել, վոր կոմունիստները բանվորական շարժման ամենամիլիոնավոր ու ամենախիզախ մարտիկներն են ամբողջ աշխարհում, այդ թվում նաև Ամերիկայում: Մի՞թե սա փաստ չէ, վոր բանվորների դործադուլները ու ցույցերի ժամանակ կոմունիստներն ընթանում են բանվոր դասակարգի առաջին շարքերում՝ իրենց վրա ընդունելով կապիտալիստների առաջին հարվածները, մինչդեռ ունիթորմիստական բանվորական լիգերներն այդ ժամանակ թաղնվում են կապիտալիստների հետնաբակերում (на задворках): Կոմունիստներն ի՞նչպես կարող են չքննադատել ունիթորմիստական բանվորական լիգերները մասկոտությունն ու հետադիմականությունը: Մի՞թե պարզ չէ, վոր այդպիսի քննադատությունը կարող է միայն աշխուժացնել ու ամրացնել բանվորական շարժումը: Ճշմարիտ է, այդպիսի քննադատությունը կործանում է հետադեմ բանվորական լիգերների հեղինակավորությունը: Ե՛, այստեղ առանձին ինչ բան կա վոր: Բանվորական հետադեմ լիգերները թող պատասխանեն հակաքննադատությամբ, և վոչ թե կոմունիստներին արհմիություններինց դուրս վռնեցնել: Յես կարծում եմ, վոր Ամերիկայի բանվորական շարժումը, յեթե նա ցանկանում է ապրել ու ալելի դարգանալ, չի կարող յուրազնալ առանց կարծիքների ու հոսանքների պայքարի՝ արհմիությունների ներսում: Յես կարծում եմ, վոր արհմիությունների ներսում կարծիքների ու հոսանքների պայքարը, հետադեմ լիգերներին քննադատելը և այն ղեկավարող ալիքի ու ալիքի կաճեն, ինչպես ել վոր դեմադրեն դրան ունիթորմիստական բանվորական լիգերները: Իսկ Ամերիկայի բանվոր դասակարգին բացարձակապես անհրաժեշտ է կարծիքների ալիքիսի պայքարն ու ալիքիսի քննադատությունը, վորպեսզի նա կարողանա տարբեր հոսանքների միջև ընտրություն կատարել ու վերջապես ինքնորոշվել վորպես ինքնուրույն կազմակերպված ուժ ամերիկյան հասարակության ներսում: Ամերիկյան ունիթորմիստական լիգերների զանադատները կոմունիստների դեմ լուկ այն են վկայում, վոր նրանք համոզված չեն իրենց արդարացի լինելուն, իրենց դրու-

Թյունն ամուր չեն դդում: Հենց այս պատճառով է, վոր նրանք քննադատությունից վախենում են՝ ինչպես ժանտախտից: Ուշադրաւ է, վոր ամերիկայն բանլորական լիդերները տարրական դեմոկրատիայի ակելի վճռական հակառակորդներ են, քան շատ բուրժուաներ հենց նույն Ամերիկայում: Իսկ ամերիկական կո-

Միանգամայն աստիճան է այն պնդումը, [թե ամերիկյան կոմ-
մունիստներն աշխատում են «Մոսկվայից յեկող կարգադրու-
թյան համաձայն»։ Աշխարհում դուք չեք գտնի այնպիսի
կոմունիստներ, վրոնք համաձայնելին դործել դրսից յեկող
«կարգադրություններին համաձայն», իրենց համոզմունքներին
դեմ, իրենց կամքին դեմ, իրադրության ցուցումներին հակա-
ռակ։ Բայց այդպիսի կոմունիստները, յեթե նրանք նույնիսկ
վորեն տեղ գոյություն ունենային, գոռչ անդամ չեյին արժե-
նա։ Կոմունիստներն ամենահամարձակ ու խիզախ մարդիկ
են, նրանք կռիւ են մղում մի ամբողջ ծով թնամիներին դեմ։
Կոմունիստներին արժեքն, իմիջի ալլոց, հենց այն է, վոր
նրանք կարողանում են իրենց համոզմունքները պաշտպանել։
Այս պատճառով տարրորինակ է ամերիկյան կոմունիստներին
մասին խոսել իբրեւ այնպիսի մարդկանց մասին, վրոնք
համոզմունքները չունենւ և ընդունակ են դործելու մի-
իրենց համոզմունքները չունենւ և ընդունակ են դործելու մի-
այն դրսից արվող «կարգադրություններով»։ Բանվորական
լիգերներին պնդումի մեջ ճիշտ է միայն մի բան՝ հենց այն,
վոր ամերիկյան կոմունիստները մտնում են կոմունիստներին
միջազգային կազմակերպության մեջ և ժամանակ առ ժամա-
նակ խորհրդակցում են այդ կազմակերպության կենտրոնի
հետ այս կամ այն հարցերին շուրջը։ Բայց այստեղ ի՞նչ վատ
բան կա։ Մի՞թե ամերիկյան բանվորական լիգերները դեմ են
միջազգային բանվորական կենտրոն կազմակերպելուն։
Ճիշտ է, նրանք Ամստերդամի կազմի մեջ չեն մտնում։ Բայց
նրանք այստեղ չեն մտնում վո՛չ թե այն պատճառով, վոր
նրանք միջազգային բանվորական կենտրոնին դեմ են, այլ
այն պատճառով, վոր նրանք Ամստերդամը չափազանց ձախ
կազմակերպություն են համարում։ (Միժառ)։ Ինչո՞ւ կա-
պիտալիստները կարող են միջազգային մասշտաբով կազմա-
կերպվել, իսկ բանվոր դասակարգը կամ բանվոր դասակարգի
մի մասը չպետք է ունենան իրենց միջազգային կազմակեր-

պուլիթյունը: Պարզ չե՞ք արդյոք, վոր Գրիգնն ու նրա բարեկամներն Ալլստատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայից զրպարտում են ամերիկյան կոմունիստներին՝ ստրկուրեն կրկնելով կապիտալիստներին լեզենդաները «Մոսկվայից յեկող կարգադրուլթյունները» մասին: Կան մարդիկ, վորոնք կարծում են, թե Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի անդամները Մոսկվայում բան ու գործ են չինել միայն այն, վոր նստել են ու դիրեկտիվներ են գրում բոլոր յերկրների համար: Քանի վոր Կոմինտերնի կազմի մեջ մտնող յերկրների քանակը 60-ից ավելի յե, ապա կարող եք պատկերացնել ձեզ Կոմինտերնի անդամների գրուլթյունը, վորոնք չեն քնում, չեն ուտում և միայն բան ու գործեն այն ե, վոր նստել են ու գիշեր-ցերեկ դիրեկտիվներ են գրում այդ յերկրների համար: (Ծիծաղ): Յեւ ամերիկյան բանլորական լիգերները մտածում են այս գլարճալի լեզենդայով թողարկել իրենց աճը կոմունիստներին հանդեպ ու սքողել այն փաստը, վոր կոմունիստներն Ամերիկայի բանվոր դասակարգի ամենահամարձակ ու ամենալիբերալած աշխատողներն են:

Պատվիրակութիւնը հարցնում է, թե վո՞րն է յեւքն այսպիսի դրութիւնից։ Յեա կարծում եմ, լոր այստեղ մեկ յեւք կա․ թույլատրել կարծիքների ու հոսանքների պայքարն Ամերիկայի արհմիութիւնների ներսում, դէն զցել կոմունիստներին արհմիութիւններից դուրս նետելու հետադեմ քաղաքականութիւնը և Ամերիկայի բա՛նվոր դասակարգէն հնարավորութիւն տալ այդ հոսանքների միջև ազատ ընտրութիւն անելու, վորովհետև Ամերիկայում դեռ իրենց Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը չի յեղել, և այնտեղ բանավորները դեռևս հնարավորութիւն չեն ունեցել վերջնական ընտրութիւն անելու տարբեր հոսանքների միջև արհմիութիւններում։

10-րդ ՀԱՐՅ: Արդյո՞ք ներկայումս դրամ ուղարկվո՞ւմ է Ամերիկա՝ ամերիկյան կոմկուսակցությանը կամ «Դեյլի Ուորլդը» կոմունիստական լրագրին աջակցելու համար: Յե՞քե՞ վոչ, ամերիկյան կոմունիստները տարեկան վո՞րժան անդամավճարներ են մուծում III Ինտերնացիոնալ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ : Յեթե խոսքը վերաբերում է Ամերիկայի
կոմկուսակցության եւ III Ինտերնացիոնալի փոխհարաբերու-
թյուններին , ապա յես պետք է ասեմ , վոր Ամերիկայի կոմ-
կուսակցությունը , վորպէս Կոմունիստական Ինտերնացիոնա-
լի մի մասը , համարեն անդամակցական մուծումներ եւ
վճարում Կոմինտերնին , այնպէս , ինչպէս վոր Կոմինտերնը ,
վորպէս միջազգային կոմունիստական շարժման կենտրոն ,
պետք է կարծել , ուժերը ներածին չափով անակցություն եւ
ցույց տալիս Ամերիկայի կոմկուսակցությանը , յետք աշ-
անհրաժեշտ եւ դռնում : Յես կարծում եմ , վոր սրանում զար-
մանալի ու արտասովոր վոչինչ չկա : Իսկ յեթե խոսքը վերա-
բերում է Ամերիկայի կոմկուսակցության եւ ԽՍՀՄ կոմ-
կուսակցության փոխհարաբերություններին , ապա յես պետք
է հայտարարեմ , վոր յես չգիտեմ վոչ մի դեպք , յետք ա-
մերիկյան կոմկուսակցության ներկայացուցիչներն ողնու-
թյան համար գլխած լինեն ԽՍՀՄ կոմկուսակցությանը :
Դուք կարող եք այս տարրորինակ համարել , բայց սա մի
փաստ եւ , վորը խոսում է ամերիկյան կոմունիստների չափա-
զանց մեծ նրբանկատության մասին : Բայց ի՞նչ կլինեն , յե-
թե Ամերիկայի կոմկուսակցությունը ողնության համար գլ-
մեր ԽՍՀՄ կոմկուսակցությանը : Յես կարծում եմ , վոր
ԽՍՀՄ կոմկուսակցությունն իր ուժերը ներածի չափ ողնու-
թյուն ցույց կտար նրան : Իրոք , ի՞նչ արժեք կունենար այն
կոմկուսակցությունը , այն եւ իշխանության գլուխ կանգնած
կոմկուսակցությունը , յեթե նա իր ուժերը ներածի չափ
ողնությունը մերժեր կապիտալիզմի լծի տակ դռնվող ուրիշ
յերկիր կոմկուսակցությանը : Յես կասեյի , վոր այդպիսի
կոմկուսակցությունը դուռ ահագին չէր արժենա : Յեն-
թադրենք , թե ամերիկյան բանվոր դասակարգը , իր բուր-
ժուազդային տապալելով , իշխանության հասավ , յենթա-
դրենք , թե Ամերիկայի բանվոր դասակարգին , վոր հաղթել
է կապիտալիզմի դեմ մղած մեծ պայքարում , նրա ուժերը
են կապիտալիզմի դեմ մղած մեծ պայքարում , նրա ուժերը
են կապիտալիզմի դեմ մղած մեծ պայքարում , նրա ուժերը
են կապիտալիզմի դեմ մղած մեծ պայքարում , նրա ուժերը
են կապիտալիզմի դեմ մղած մեծ պայքարում , նրա ուժերը

Յեա կարծում եմ, Վոր նա իրեն խայտառակության կմատ-
նեիր, յեթե տատանվեր ողնություն ցույց տալու:

11-րդ ՀԱՐՑ: Մենք գիտեմք, վոր վարդ լավ կոմունիստներ այնքան ել համաձայն չեն կոմկուսակցության այն պահանջին, վոր բոլոր նոր անդամներն անաստվածներ լինեն, վորովհետև ներկայումս հետադեմ հոգևորականությունը ունշված է: Կոմկուսակցությունը կարող կլինե՞ր արդյոք ապագայում չեզոք լինել կրոնի կեստամբ, վորն աջակցելիս լիներ ամբողջությամբ վերցրած բովանդակ գիտությանն ու ընդդիմակայելիս չլիներ կոմունիզմին: Դուք կարող կլինե՞յի՞ք արդյոք ապագայում քույլատրել կուսակցության անդամներին կրոնական համոզմունքներ դավանել, յեթե այդ համոզմունքները տարբեր-աց չլինեյին կուսակցության լույս-յության հետ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Այս հարցում միջանի անձտուեթյուն կա: Նախ, յես չգիտեմ այնպիսի «լավ կոմունիստներ», վրորնց մասին այստեղ խոսում ե պատվիրակութունը: Հաղիվ թի առհասարակ այդպիսի կոմունիստներ գոյութուն ունենան բնության մեջ: Յերկրորդ, յես պետք ե հայտարարեմ, վր ֆորմալ կերպով ասած, մեղանում չկան կուսակցության անդամ ընդունելու այնպիսի պայմաններ, վրորնք կուսակցության անդամության թեկնածուից պարտադիր անաստվածություն պահանջելին: Կուսակցության մեջ ընդունելու մեր պայմաններն են՝ ընդունել կուսակցության ծրագիրն ու կանոնադրությունը, անպայման յենթարկվել կուսակցության ու նրա որդանների վճիռներին, անդամավճարներ տալ, մասնել կուսակցության կազմակերպություններին միորեք մեկի մեջ:

Պատվիրակներից մեկը: Յես չատ հաճախ եմ կարդում,
 Վոր կուսակցությունից շտաբում են աստծուն համառալու
 համար:

Ստալինն: Յես կարող եմ միայն կրկնել Լուսակոնցովյան
մեջ ընդունելու պայմանների մասին արդեն ասածը: Ուրիշ
պայմաններ մենք չունենք:

Այդ նշանակո՞ւմ է արդյոք, վոր կուսակցությունը կրո-
նի նկատմամբ չեզոք է: Վո՞չ, չի նշանակում: Մենք պրոպա-

պանդա յենք մղում ու պրոպագանդա յենք մղելու կրօնական նախապաշարմունքները դեմ : Յերկիր որենսդրությունն այնպէս ե , վոր ամեն մի քաղաքացի իրավունք ունի դալմանելու ցանկացած կրօնը : Դա յուրաքանչյուրի իղճի գործն է : Հենց սա պատճառով է , վոր մենք կիրառել ենք յեկեղեցու բաժանումը պետութիւնից : Բայց կիրառելով յեկեղեցու բաժանումը պետութիւնից ու դալմանների ազատութիւն հռչակելու՝ մենք դրա հետ մեկտեղ յուրաքանչյուր քաղաքացու իրավունք ենք վերապահել համոզելու միջոցով , պրոպագանդայի ու ագիտացիայի միջոցով պայքարելու այս կամ այն կրօնի դեմ , ամեն մի կրօնի դեմ : Կուսակցութիւնը չի կարող չեզոք լինել կրօնի նկատմամբ , և նա հսկակրօնական պրոպագանդա յէ մղում բոլոր ու ամեն տեսակ կրօնական նախապաշարմունքները դեմ , վորովհետեւ նա գիտութեանն է կողմնակից , իսկ կրօնական նախապաշարմունքները գիտութեան դեմ են դնում , վորովհետեւ յուրաքանչյուր կրօն գիտութեանը հակադիր մի բան է : Այնպիսի դեպքեր , ինչպէս Ամերիկայումն է , վորտեղ մոտ ժամանակներս դարվիշականներին դատապարտեցին , մեզնում անհնարին են , վորովհետեւ կուսակցութիւնը վարում է գիտութիւնն ամեն կերպ պաշտպանելու քաղաքականութիւն : Կուսակցութիւնը չի կարող չեզոք լինել կրօնական նախապաշարմունքների նկատմամբ և նա պրոպագանդա յէ մղելու այդ նախապաշարմունքները դեմ , վորովհետեւ դա շահագործող դատակարգեցողներին աջակցող և այդ դատակարգելի նկատմամբ հնազանդութիւն քարոզող հետադեմ հոգևորականութեան ազդեցութիւնը խախտելու ճիշտ միջոցներից մեկն է : Կուսակցութիւնը կախտելու ճիշտ միջոցներից մեկն է : Կուսակցութիւնը կրողների նկատմամբ , աշխատավոր մասսաների գիտակցութիւնը թունալորող հետադեմ հոգևորականութեան նկատմամբ : Արդյոք մենք ճշշել ենք հետադեմ հոգևորականութեանը : Այո՛ , ճշշել ենք : Դժբախտութիւնն այն է միայն , վոր նա դեռ լիովին լիկվիդացիայի յենթարկած չէ : Զակակրօնական պրոպագանդան այն միջոցն է , վորը պետք է մինչև վերջը հասցնի հետադիմական հոգևորականութեանն իրիկվիդացիայի յենթարկելու գործը : Լինում են դեպքեր ,

Ա

վոր կուսակցութեան անդամներէից վտմանք յերբեմն խանդա-
րում են հակակրօնական պրոպագանդան ամեն կերպ ծախա-
վելուն: Յեթե կուսակցութեան այսպիսի անդամներին վտա-
րում են, ապա այդ շատ լավ է, վորովհետեւ այդպիսի «կո-
մունիստները» մեր կուսակցութեան շարքերում տեղ չունեն:

12-րդ ՀԱՐՑ: Դուք կարո՞ղ եք արդո՞ւք համառոտակի
տալ մեզ ապագա այն հասարակութեան բնութագիրը, վոր
փորձում է ստեղծել կոմունիզմը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ: Կոմունիստական հասարակութեան ընդհա-
նուր բնութագիրը արված է Մարքսի, Ենգելսի ու Լենինի
աշխատութիւններում: Յեթե համառոտակի տանք կոմուն-
իստական հասարակութեան անատոմիան, ապա դա կլինի
այնպիսի հասարակութիւն, ա) վորտեղ արտադրութեան
գործիքների ու միջոցների մասնավոր սեփականութիւն չի
լինի, այլ կլինի հասարակական, կոլեկտիվ սեփականու-
թիւն: ք) վորտեղ չեն լինի դասակարգեր ու պետական իշ-
խանութիւն, այլ կլինեն ինդուստրիայի ու գյուղատնտեսու-
թեան աշխատավորներ, վորոնք տնտեսապէս կկառավարվեն
վորպէս աշխատավորների ազատ ասոցիացիա: դ) վորտեղ
պլանով կազմակերպված ժողովրդական տնտեսութիւնը
կխարստիլ բարձրագույն տեխնիկայի վրա՝ ինչպէս ին-
դուստրիայի բնագավառում, այնպէս եւ գյուղատնտեսու-
թեան բնագավառում: զ) վորտեղ քաղաքի ու գյուղի միջև,
ինդուստրիայի ու գյուղատնտեսութեան միջև հակադրու-
թիւն չի լինի: Ե) վորտեղ մթերքները կբաշխվեն Փրանսա-
կան հին կոմունիստների «կղերմութիւնը»՝ «յուրաքանչյուրից
ըստ իր ընդունակութիւնների, յուրաքանչյուրին ըստ իր
պահանջմունքների»: զ) վորտեղ դիտութիւնն ու արվեստը
լիակատար ծաղկման հասնելու համար բաղալանաչափ բա-
րենպաստ պայմաններ կվայելեն: Է) վորտեղ անհատը ազատ
լինելով մի կտոր հացի հոգսերից ու «աշխարհի ուժեղներին»
հարմարվելու անհրաժեշտութիւնից՝ իսկապէս ազատ կլինի:
Յեւ այլն և այլն: Պարզ է, վոր մենք դեռ հեռու յենք
այսպիսի հասարակութիւնից:

Ինչ վերաբերում է կոմունիստական հասարակութեան

լիակատար հաղթանակի համար անհրաժեշտ միջադրային
պայմաններին, ապա դրանք կգոյանան ու կաճեն՝ կապի-
տալիստական յերկրներում հեղափոխական ճգնաժամերի ու
բանվոր դասակարգի հեղափոխական պոթկումների աճմանը
դուզընթաց: Չի կարելի բանն այնպէս պատկերացնել, վոր
մի յերկրի կամ միջանի յերկրների բանվոր դասակարգը
կընթանա դեպի սոցիալիզմ և մանավանդ դեպի կոմունիզմ,
իսկ մյուս յերկրները կապիտալիստներն անտարբեր կնայեն
դրան ու ձեռքները ծալած կնստեն: Առավել ևս չի կարելի
պատկերացնել, վոր բանվոր դասակարգը կապիտալիստա-
կան յերկրներում կհամաձայնի լինել այս կամ այն յերկ-
րում սոցիալիզմի հաղթական զարգացման սոսկ դիտողը:
Իրոք կապիտալիստները կանեն իրենցից կախված ամեն բան,
վորպէսզի խեղդեն այդպիսի յերկրներին: Իրոք յուրաքան-
չյուր բոլր ջանքն ունենալով դեպի սոցիալիզմ և մանավանդ դեպի
կոմունիզմ այս կամ այն յերկրում անխուսափելիորեն ու-
ղեկցելու յե կապիտալիստական յերկրների բանվոր դասա-
կարգի անդուստլ խոյանքը՝ դիկտատուրա ու սոցիալիզմ
նախաճելու այդ յերկրներում: Այսպիսով՝ միջադրային հեղա-
փոխութեան հետագա զարգացման ընթացքում կկազմավորվի
համաշխարհային մասշտաբի յերկու կենտրոն. սոցիալիստա-
կան կենտրոն, վորը դեպի ինքն է ձգում սոցիալիզմին ձգը-
տող յերկրները, և կապիտալիստական կենտրոն, վորը դեպի
ինքն է ձգում կապիտալիզմին ձգտող յերկրները: Այդ յեր-
կու կենտրոնի կռիվը համաշխարհային տնտեսութեանը տի-
րանալու համար՝ մճռելու յե կապիտալիզմի և կոմունիզմի
բախտն ամբողջ աշխարհում: Վորովհետեւ համաշխարհային
կապիտալիզմի վերջնական պարտութիւնը սոցիալիզմի հաղ-
թութիւնն է համաշխարհային տնտեսութեան ասպարեզում:

II

ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻ ՀԱՐՑԵՐԸ ՅԵՎ ՊԱՏՎԻՐԱԿՆԵՐԻ
ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Ստալին: Յեթե պատլիրակութիւնը շատ չի հոգնել,
ապա յես թույլտվութիւն կխնդրեյի իմ հերթին նրան մի-

քանի հարց տալու: (Պատվիրակաժողովունը հայտնում է իր համաձայնությունը):

1-ին ՀԱՐՑ: Ինչո՞վ է բացատրվում բանվորների արհեստակցական կազմակերպվածության փոքր տոկոսն Ամերիկայում: Կարծե՞մ՝ այնտեղ 17 միլիոն ինդուստրիալ բանվոր կա: (Պատվիրակները տեղեկանք են տալիս, վոր 18-ից մինչև 19 միլիոն ինդուստրիալ բանվոր կա): Կազմակերպված է, կարծե՞մ, մոտ 3 միլիոն: (Պատվիրակները տեղեկանք են տալիս, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայում հաշվվում է մոտավորապես 3 միլիոն կազմակերպված բանվոր և, բացի դրանից, այլ միություններում կա կես միլիոն կազմակերպված բանվոր, այդպիսով ընդամենը կա 3½ միլիոն կազմակերպված բանվոր): Յես անձամբ գտնում եմ, վոր սա արհմիություններում կազմակերպված բանվորների շատ փոքր տոկոս է: Մեզնում, ԽՍՀՄ մեջ, արհմիություններում կազմակերպված է յերկրի բոլոր պրոլետարիների 90 տոկոսը: Յես ուզում եյի հարցնել պատվիրակությունից, արդյոք նա ղեկավար՞ն փաստ է համարում բանվորների այս համեմատաբար քիչ կազմակերպված լինելն արհմիություններում: Պատվիրակությունը չի՞ կարծում արդյոք, վոր այս փաստը խոսում է ամերիկյան պրալետարիատի քուլուքյան մասին, կապիտալիստների դեմ տնտեսական բնագավառում պայքարելու նրա գործիքների քուլուքյան մասին:

Բրաֆի: Արհեստակցական միությունները փոքրթիվ լինելը հարկավոր է բացատրել վո՛չ թե արհեստակցական կազմակերպություններում գոյություն ունեցող անհաջող տակտիկայով, այլ յերկրի ընդհանուր տնտեսական պայմաններով, վորոնք բանվորների ամբողջ մասսային չեն դրդում ղեկի կազմակերպություն և, տնտեսական այդ պայմանները բարենպաստության շնորհիվ, նեղացնում են կապիտալիստների դեմ բանվոր դասակարգի պայքարի անհրաժեշտությունը: Այդ պայմաններն, իհարկե, փոխվելու յեն և այդ պայմանների փոխվելուն զուգահեռ՝ արհմիություններն աճելու յեն, և ամբողջ արհշարժումն այլ ուղիով կընթանա: Դուզիս: Համաձայն եմ այն բացատրությանը, վոր

տվեց նախորդ հոստորը: Դրան կավելացնեմ, վոր, նախ, հարկավոր է նկատի ունենալ այն մոմենտը, վոր վերջին ժամանակներս Միացյալ Նահանգներում իրենք կապիտալիստները խիստ շատ են բարձրացնում աշխատավարձը: Աշխատավարձի բարձրացման այս պրոցեսը նկատվում էր 1917 թվականին, 1919 թվականին և ավելի ուշ: Յեթե համեմատենք ներկայումս գոյություն ունեցող ունեղ աշխատավարձն այն աշխատավարձի հետ, վոր գոյություն ուներ 1911 թվականին, ապա դուրս կգա, վոր այն նշանակալիորեն ավելի բարձր է: Արհշարժումն իր զարգացման պրոցեսում սկզբում կառուցվում էր և այժմ էլ կառուցվում է ըստ ցեխային հատկանիշի, ըստ պրոֆեսիայի հատկանիշի, և արհմիություններն ստեղծվել են առավելաբար վորակյալ բանվորների համար: Այդ միություններին դուրս են կանգնել վորոշ առաջնորդներ, վորոնք փակ կազմակերպություն են ներկայացրել ու ձգտել են լայն պայմաններ ձեռք բերելու իրենց անդամների համար: Արհեստակցական միությունների շրջանակներն ընդլայնելու և անորակ բանվորներին արհմիություններում կազմակերպելու համար դրդապատճառներ նրանք չեն ունեցել: Բացի դրանից ամերիկյան արհշարժումն ստիպված է հաշվի առնել շատ լայն կազմակերպված կապիտալիզմը, վորն իր տրամադրություն տակ ունի բոլոր միջոցները, վորպեսզի հակադդի արհեստակցական միությունները, վորպեսզի հակադդի արհմիությունները: Յեթե, ասենք, տրեստացված արտադրությունն իր ձեռնարկությունները մեկնումեկում հանդիսված է արհմիության չափազանց ուժեղ դիմադրությունը, նա դիմում է մինչև իսկ այնպիսի միջոցի, ինչպիսին այդ ձեռնարկությունը փակելը և աշխատանքն իր մի այլ ձեռնարկությունը փոխադրելն է: Այսպիսով ջախջախվում է արհեստակցական միության դիմադրությունը: Ամերիկյան կապիտալիզմն ինքնուրույնաբար դրուժյունը: Ամերիկյան աշխատավարձը, բայց ընդամենը բանվորների աշխատություն չի տալիս, նրանց կյանք վոչ մի տնտեսական իշխանություն չի տալիս, նրանց կյանքի տնտեսական բարելավման համար պայքարելու հնարաքի տնտեսական բարելավման համար պայքարելու հնարաքի վորություն չի տալիս: Հետևյալ շատ կարևոր հանգամանքն ամերիկայում այն է, վոր կապիտալիստները տարբեր աղբյու-

Թյունները պատկանող բանվորները միջև գծառություն են սերմանում: Մեծ մասամբ անորակ բանվորներ Յեվրոպայից յեկած բանվորներն են կամ, վերջին ժամանակներս, նեգր բանվորները: Կապիտալիստներն աշխատում են գծառություն սերմանել զանազան ազդությունների պատկանող բանվորները միջև: Ըստ ազդությունների կատարվող այդ բաժանումը տեղի յե ունենում նաև վորակյալ ու անորակ աշխատանքի հատկանիշով: Կապիտալիստները սխտեմատիկաբար հակաժարություն են սերմանում տարբեր ազդությունների պատկանող բանվորների միջև, անկախ նրանց աշխատանքի վորակավորությունից: Վերջին 10 տարում ամերիկյան կապիտալիզմն ավելի լուսավորված քաղաքականություն է վարում այն տեսակետից, վոր իր արհեստակցական, այսպես կոչված կոմպանեյական միություններն են ստեղծում: Նա բանվորներին դրավում է դեպի իր ձեռնարկության աշխատանքը, բանվորներին շահագրգռում է այդ ձեռնարկության շահութիւններով և այլն: Ամերիկյան կապիտալիզմը հակում ունի հորիզոնական բաժանումը փոխարինելու ուղղաձիգ բաժանումով, այսինքն՝ պառակտելու բանվոր դասակարգը, գրավելով նրան ու շահագրգռելով հոգուտ կապիտալիզմի:

Կոյլ: Յես հարցին մոտենում եմ յո՛չ թե թեորիայի տեսակետից, այլ պրակտիկայի տեսակետից: Ճիշտ է, ամենից լավն այն է, վոր բանվորներին կազմակերպեն լավ ժամանակներում, բայց բանն այն է, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի անդամների շարժման վիճակագրությունը ցույց է տալիս, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիան աստիճանաբար կորցնում է անորակ բանվորներին ու իր կազմի մեջ ավելացնում է վորակյալ բանվորները քանակը: Այսպիսով՝ Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիան ցանկանում է լինել և աստիճանաբար դառնում է մի կազմակերպություն, վորն իր կազմի մեջ ունի գլխավորապես վորակյալ բանվորներ: Արհեստակցական շարժումն Ամերիկայում անորակ բանվորներին դրեթե չի ընդգրկում: Արդյունաբերության խոշոր ճյուղերն արհմիությունների կողմից չեն ընդգրկվում: Արդյունաբերության այդ խոշոր ճյուղերից միայն ածխի ու յերկաթուղային արդյունաբերության

բանվորներն են վորոշ չափով կազմակերպված, և այն էլ ածխարդյունաբերության մեջ աշխատում են 65 տոկ: Հկազմակերպված բանվորներ: Արդյունաբերության այսպիսի ճյուղերի բանվորները, ինչպիսիքն են պողպատաձուլակառնը, կաուչուկինը, ավտոմոբիլայինը, արհեստակցականորեն դրեթե բոլորովին կազմակերպված չեն: Կարելի յե ասել, վոր անորակ բանվորներին արհմիությունները չեն ընդգրկում: Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայից դուրս կանոնադ մի շարք արհեստակցական կազմակերպություններ կան, վորոնք աշխատում են կազմակերպել անորակ ու սակավորակ բանվորներին: Ինչ վերաբերում է Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի առաջնորդների դիրքին, ապա առաջնորդներից մեկը, որինակ, մետաղագործների արհմիության նախագահը, միանգամայն բացահայտ կերպով հայտարարել է, վոր ինքը չի ցանկանում անորակ բանվորներ դրավել իր միության մեջ: Արհմիությունների առաջնորդների նկատմամբ դրությունն այնպես է, վոր ստեղծվել է առաջնորդների մի կաստա, վորը բաղկացած է միքանի տասնյակ այնպիսի մարդկանցից, վորոնք ստանում են հսկայական գումարներ՝ տարեկան մինչև 10 հազար դոլար և ավելի, ստեղծվել է մի կաստա, ուր ներս ընկնելը չափազանց դժվար է:

Դուռն: Այն հարցը, վոր դրեց ընկ. Ստալինը, անարդարացի յե դրված, վորովհետև, յեթե նրա յերկրում արհմիություններում կազմակերպված է բանվորների 90 տոկ, ապա այստեղ իշխանությունը բանվոր դասակարգին է պատկանում, մինչդեռ կապիտալիստական յերկրներում բանվորները ճնշված դասակարգ են, և բուրժուազիան ձեռք է առնում բոլոր միջոցները, վորպեսզի բանվորներին հնարաւորություն չտա արհմիությունների մեջ կազմակերպվելու: Բացի դրանից, այնտեղ գոյություն ունեն հետադիմական արհմիություններ, վորոնց գլուխ են կանգնած հետադիմ առաջնորդներ: Այն պայմաններում, վոր կան Ամերիկայում, արհեստակցական միությունների գաղափարն իսկ չառ դժվար է արմատավորել բանվորների գլխում: Սա յե այն

հանդամանքի պատճառը, վոր Ամերիկայում այնքան քիչ են տարածված արհմիությունները:

Ստալին: Վերջին հոետորն արդյոք համաձայն է նախորդ հոետորներին հետ, վոր Ամերիկայի բանվորական շարժման լիդերներինց վրամանք իրենք են աշխատում նեղացնել արհեստակցական շարժումը:

Դուլն: Համաձայն եմ:

Ստալին: Յես չեսի ցանկանում վորեւե մեկին վիրավորել: Յես միայն ցանկանում եյի պարզել ինձ համար դործերի դրուլթյան տարբերությունն Ամերիկայում և ԽՍՀՄ մեջ: Յեթե յես վորեւե մեկին վիրավորեցի, ներողություն եմ խնդրում: (Պատվիրակների ծիծաղ):

Դուլն: Յես բնավ նեղացած չեմ:

Ստալին: Կա՞ր արդյոք Ամերիկայում բանվորների պետական ապահովագրության սխտեմ:

Պատվիրակներինց մեկը: Բանվորները պետական ապահովագրության սխտեմ Ամերիկայում չկա:

Կոյլ: Նահանգների մեծամասնության մեջ դրուլթյուն ունի փոխհատուցում արտադրության մեջ պատահած դրժբախտ դեպքերի համար, ըստվորում վարձատրվում է աշխատունակության կորստյան մաքսիմում 30 տոկոսը: Այդ բանը դրուլթյուն ունի նահանգների մեծամասնության մեջ: Վարձատրությունը տալիս են մասնավոր ֆիրմաները, վորոնց ձեռնարկություններում կորսվել է աշխատունակությունը, բայց որենքն այդպիսի վարձատրություն պահանջում է:

Ստալին: Ամերիկայում կա՞ր պետական ապահովագրություն գործադրկությունինց:

Պատվիրակներինց մեկը: Վո՛չ: Այն ֆոնդը, վոր ստեղծվում է գործադրկությունինց ապահովագրելու համար, կարող է բալարարել 80-ից մինչև 100 հազար գործադուրկի բոլոր նահանգներում:

Կոյլ: Կա ապահովագրում (վոչ պետական) ինդուստրիալ գժբախտ դեպքերինց, այսինքն՝ արտադրության մեջ պատահած գժբախտ դեպքերինց: Բայց հիվանդության հետևանքով կամ ծերության հետևանքով առաջացած հաշմանդամություն

նը բնավ չի ապահովագրվում: Ապահովագրական ֆոնդը կազմվում է բանվորների մուծումներինց: Ըստ էյության դործը հանգում է այն բանին, վոր ապահովագրական ֆոնդը ի այդ ամբողջ գումարն իրենք բանվորներն են վճարում, վորովհետեւ յեթե բանվորներն այդ ֆոնդը չկազմեյին, նրանք բարձրագույն հավելում կստանային, իսկ քանի վոր նրանք համաձայնեցված է լինում բանվորների ու ձեռալդ ֆոնդը համաձայնեցված է լինում և բանվորներն ավելի պակաս նարկատերերի միջև, ուստի և բանվորներն ավելի համարյա թե հավելում են ստանում: Սա կազմում է ֆոնդի համարյա թե ամբողջ գումարը: Ձեռնարկատերերը փաստորեն մուծում են այդ ֆոնդի չնչին մասը, մոտավորապես 10 տոկոսը:

Ստալին: Յես կարծում եմ, վոր ընկերների համար հետաքրքրական կլինի, յեթե յես հաղորդեմ, վոր մեզ նում՝ ԽՍՀՄ մեջ բանվորներին պետության հաշվին ապահովագրելու վրա տարեկան 800 միլիոն ուրբուց ավելի յեծախմում: Նույնպես ավելորդ չեք լինի հաղորդել ձեզ, վոր մեղանում բանվորներն արդյունաբերության բոլոր ձյուղերում, բացի սովորական դրամական աշխատավարձից, լրացուցիչ կերպով ստանում են մոտավորապես աշխատավարձի մեկ յերրորդը ապահովագրության, կենցաղի բարելավման, կուլտուրական կարիքների համար և այլն:

2-րդ ՀԱՐՅ: Ինչո՞վ բացատրել մասսայական բանվորական հատուկ կուսակցության բացակայությունը Հյուս. Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Բուրժուազիան Ամերիկայում ունի ամբողջ յերկու կուսակցություն—հանրապետական և դեմոկրատական, ամերիկյան բանվորները չունեն իրենց մասսայական կուսակցությունը: Ընկերները չեն գտնում արդյոք, վոր իր մասսայական բանվորական կուսակցության բացակայությունը, թեկուզ այնպիսի կուսակցության, ինչպիսին Անգլիայումն է (Լեյբուր Պարտի), թուլացնում է բանվոր դասակարգի ուժը կապիտալիստներին դեմ մղած նրա քաղաքական պայքարում: Այնուհետև, ինչո՞ւ բանվորական շարժման լիդերներն Ամերիկայում, Դրինը և ուրիշները, Ամերիկայում բանվորական կուսակցություն ստեղծելուն վնասկանապես դեմ են արտահայտվում:

Բրոֆի: Այո՛, յեղեղ ե լիդերների աղապիսի մճիւռ, վոյր
աղապիսի կուսակցութիւն ստեղծելու անհրաժեշտութիւն
չկա: Սակայն կա փոքրամասնութիւն, վոյրը դռնում ե, վոյր
աղապիսի կուսակցութեան ստեղծումն անհրաժեշտ ե: Այժմ՝
Ամերիկայում ոքոյսկոխլ պայմաններն այնպես են, վոյր,
ինչպէս արդեն մատնանչվել ե, արհաւիրումը Միացյալ Նա-
հանգներում շատ ե թույլ, իսկ արհաւիրումն թուլութիւնն
եղ, իր հերթին, բացատրվում ե նրանով, վոյր բանվոր դա-
ռակարգն առայժմ կազմակերպվելու ե կապիտալիստների
դեմ պայքարելու կարելի չունի այն բանի շնորհիւ, վոյր կա-
պիտալիստներն իրենք են բարձրացնում բանվորների աշ-
խատավարձը, բավարար նյութական դրութիւնն են ապահո-
ւում նրանց համար:

այլ ձայնի քաղաքական իրավունքից: Այսպիսով՝ ձայնի քաղաքական իրավունքով փոխհատուցվում է արհեստակցական կազմակերպվածություն բացակայությունը:

հետազոտական կազմակերպության գլխավորին, ընտրական կամպանիայի կազմակերպչամբ, վորոշ միջոցներ ե հանձնում, վորոնք նրա ուղտին են գնում, դրանից հետո նա վորոշ պրեստիժ ե ստանում այն պաշտոնի կազմակերպչամբ, վոր նա ստանում ե: Ստացվում ե իրերի այնպիսի գրություն, վոր արհմիութենական շարժման լիդերներն իրենք կամ այս կամ այն բուրժուական կուսակցության կողմնակիցներ են հանդիսանում: Ուստի բնական ե, վոր յերբ յերբորդ, բանլորական կուսակցություն ստեղծելու վերաբերյալ խոսակցություններ են ծագում, արհմիութենական շարժման այս լիդերները այդպիսի կուսակցություն ստեղծելու համար վոչնչի չեն ուզում ձեռնարկել: Ընդամին նրանք մատնանում են այն հանդամանքը, վոր յեթե յերբորդ կուսակցություն ստեղծվի, ապա արհմիություններում պառակտում կստացվի:

Դուգլաս: Այն, վոր արհմիություններում միայն վորակյալ բանլորներն են կազմակերպված, գլխավորապես նրանով ե բացատրվում, վոր արհմիության մեջ կազմակերպված լինելու համար պետք ե ունենալ վորոշ ֆոնդ ու վորոշ ապահովություն, վորովհետև անդամավճարները շատ մեծ են, ե անորակ բանլորները մուտքի բարձր վճար մուծելու հնարավորություն չունեն: Բացի դրանից, անորակ բանլորները գտնվում են մշտական սպառնալիքի տակ, վոր յեթե իրենք վորոձեն կազմակերպվել, ապա ձեռնարկատերն իրենց դուրս կչլլալի աշխատանքից: Անորակ բանլորները կարող են կազմակերպվել վորակյալ բանլորների դործոն աջակցությամբ միայն: Այսպիսի աջակցություն նրանք մեծ մասամբ չեն ունենում: Ահա այս հանդամանքն անորակ բանլորների՝ արհմիություններում կազմակերպվելու հիմնական խոչընդոտներից մեկն ե: Բանլորական մասսաների կողմից իրենց իրավունքների հիմնական պաշտպանությունն ընթանում ե այդ իրավունքների քաղաքական պաշտպանության դժով: Յես հենց արա վրա յեմ հիմնում անորակ բանլորների կազմակերպության բացակայության գլխավոր պատճառը: Քաղաքական ու արհմիութենական բնազավառներում անորակ բանլորների կազմակերպված չլինելու հիմ-

նական մոմենտը յես տնտեսական բազան եմ համարում: Յես պետք ե մատնանում ամերիկյան ընտրական սխտեմի մի առանձնահատկությունը, ուղղակի ընտրությունները, վորտեղ ամեն մի մարդ կարող ե ընտրական ժողով գալ ու իրեն հայտարարել ղեմոկրատ կամ հանրապետական ու քվեարկել: Յես հավատացած եմ, վոր Գոմպերսը չեր կառողանա բանլորներին պահել վոչ-քաղաքական ծրագրով, յեթե նա չունենար ուղղակի ձայնավության ուղտին այս փաստարկը: Նա միշտ ասում եր բանլորներին, վոր յեթե նրանք ցանկանում են քաղաքականապես դործել, ապա նրանք կարող են մտնել դոյություն ունեցող յերկու քանդաքական կուսակցությունների մեջ ե այնտեղ դրավել այս դաքական կուսակցությունների համար հեղինակություն կամ այն պաշտոնը, այնտեղ իրենց համար հեղինակություն նվաճել: Այս փաստարկի ողնությամբ Գոմպերսին հաջողվում եր բանլորներին հետ պահել բանլոր դասակարգը վում եր բանլորներին հետ պահել բանլոր դասակարգը կազմակերպելու ե բանլորական կուսակցություն ստեղծելու դադալարից:

3-րդ ՀԱՐՑ: Ինչո՞վ բացատրել, վոր ԽՍՀՄ ցանաչման հարցում Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի լիդերներն ավելի հետադեմ են, քան բուրժուաներից շատերը: Ինչո՞վ պետք ե բացատրել, վոր այնպիսի բուրժուաներ, ինչպես են պ. Բորահը ե ուրիշները, արտահայտվում են հուզուտ ԽՍՀՄ ճանաչման, իսկ Ամերիկայի բանլորական շարժման լիդերները, Գոմպերսից սկսած մինչև Գրինը, մղում եյին ե շարունակում են մղել ամենահետադիմական պրոպագանդան բանլորական առաջին հանրապետության ճանաչման դեմ, ԽՍՀՄ ճանաչման դեմ: Ինչո՞վ բացատրել, վոր նույնիսկ մի այնպիսի հետադեմ, ինչպես ամերիկյան նախագահ Վուդրո Վիլսոնն եր, հնարավոր եր դառնում «վողջունելու» Խորհրդային Ռուսաստանին, իսկ Գրինն ու Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի այլ լիդերները ցանկանում են ավելի հետադեմ լինել, քան կապիտալիստներն են: Ահա Վուդրո Վիլսոնի «վողջունել» տեքստով, վոր 1918 թվի մարտին ուղարկվել եր Ռուսաստանի խորհուրդներին համադրմամբի անուկով, յերբ դերմանական կայ-

Չերիլի զորքերն արչալուծ էին խորհրդային Լենինգրադի
միջև .

«Ուղտվելով խորհուրդների համագումարին՝ յես կուզեյի Միացյալ Նահանգների ժողովուրդներին կողմից անկեղծ համակրանք արտահայտել ուստ ժողովրդին, մասնավանդ այժմ, յերբ Գերմանիան զինված ուժեր և շարժել յերկրի ներսը, վորպեսզի խանդարել ազատության համար մղվող կռիւին, վռնչաացնի յերկրի բոլոր նվաճումները և իրականացնի գերմանական զիտավորություններն ու ուստ ժողովրդի անազատությունը: Թեև Միացյալ Նահանգներին կառավարությունը ներկայումս, ցավովք սրտի, ի վիճակի է ցույց տալու Ռուսաստանին այն անմիջական ջանքերով, յոր նա ցանկանում և ցույց տալ, յես կուզեյի ներկա համագումարի միջոցով հավատացնել ուստ ժողովրդին, վոր Միացյալ Նահանգներին կառավարությունը կողտադրծի բոլոր հնարավորությունները, յորպեսզի Ռուսաստանին նորից լիակատար ինքնիշխանություն (суверенитет) և նրա ներքին զործերում լիակատար անկախություն ու այն մեծ դերի լիակատար վերականգնումն ապահովի, վոր նա ունի Յեւրոպայի ու ժամանակակից մարդկության կյանքում: Միացյալ Նահանգներին ժողովուրդն ամբողջ սրտով համակրում և ուստ ժողովրդին՝ ինքնակալությունից ընդմիշտ ազատվելու և ինքն իր բախտի տնօրինողը դառնալու նրա ձգտման մեջ» (տե՛ս «Правда» № 50, 1918 թվի մարտի 16):

Կարելի՞ր յե արդյո՞ք նորմալ համարել, վոր Աշխատանքի Անբերկյան Ֆեդերացիայի լիդերները ցանկանում են ավելի հետադեմ լինել, քան հետադեմ վիճակը:

Բրոֆի: Յեւ չեմ կարող պատճառները ճշգրիտ կերպով բացատրել, բայց յեւ զտնում եմ, վոր Հենց այնպէս, ինչպէս վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիան Ամստերդամի Ինտերնացիոնալի մեջ չի մտնում, նույն այդ պատճառներով ել Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի լիդերները կանգնած են իջորհողային Ռուսաստանը չճանաչելու տեսակետի վրա: Տարբերությունն ամերիկյան բանվորների հատուկ լիբիլտոփայտության մեջ եւ և ամերիկյան ու յեւրոպական բանվորների միջև զոյություն ունեցող տնտեսական տարբերության մեջ:

Ստալին: Բայց Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի լիդերները, ժողքան ինձ հայտնի չե, չեն առարկում Իտալիայի կամ Լեհաստանի ճանաչման դեմ, ժողտեղ Փաշխտոներն են իշխում:

Բրտֆի: Իբրև որինակ մատնանշելով Լեհաստանն ու
Ռուսիան, վորտեղ Փաշիստական կառավարութիւններ կան,
դուք դրանով ել բացատրում եք Ամերիկայի կողմից
ԽՍՀՄ չճանաչելու պատճառը: Այդ անբարյացակամ վե-
րաբերմունքը դեպի ԽՍՀՄ բացատրվում է այն անախոր-
ժութիւններով, վոր ունեն ամերիկյան արհաւիրքման լի-
ղերներն իրենց սեփական կոմունիստների հետ:

Գումնն: Այն պատճառը, վոր բերեց նախորդ հոստորը,—
թե նրանք ինչպես կարող են ճանաչել ԽՍՀՄ, յերբ նրանք
անհամերաշխություն ունեն իրենց սեփական կոմունիստների
հետ,—համոզիչ չէ, վորովհետեւ ԽՍՀՄ չճանաչելու վե-
րաբերյալ քարոզը նրանց մոտ մղվում եր դեռեւս մինչեւ
ամերիկյան կոմկուսակցության կադմակերպումը: Հիմնա-
կան պատճառն այն է, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդե-
րացիայի լիգներները դեմ են ամեն մի բանի, ինչ վոր նման
է սոցիալիզմի: Յեւ այս տեսակետից նրանց լարում են կա-
պիտալիստները, վորոնք ունեն «Ազգային քաղաքացիական
ասոցիացիա» կոչվող մի կադմակերպություն, վորն աշխա-
տում է բոլոր միջոցներով ամբողջ ամերիկյան հասարա-
կությունը լարել սոցիալիզմի դեմ՝ ինչ ձեռով ուզում է այն
լինի: Այդ կադմակերպությունը հանդես յեկավ Այվի Լիի
բռնած դիրքի դեմ, վորը հանդես եր յեկել հանուն Ամե-
րիկայի առեւտրական հարաբերությունների զարգացման
ԽՍՀՄ հետ: Այդ կադմակերպության առաջնորդներն ա-
սում եյին. եւ ի՞նչպես կարող ենք մենք հսկել կարգ ու
կանոնին մեր բանվոր դասակարգի մեջ, յերբ լիբերալներն
են սկսում այդպիսի խոսակցություններ ունենալ: «Ազգային
քաղաքացիական ասոցիացիան» մի խումբ կապիտալիստների
կադմակերպությունն է, վորոնք խոշոր գումարով փող են
ներդրել այդ կադմակերպության մեջ և դեկավարում են
նրան: Հարկավոր է նշել, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆե-
դերացիայի նախագահի տեղակալ Մատյուս Վոլլըն այս հե-
տադիմական ասոցիացիայի մեջ փոխ-նախագահ է:

Բերա՞լի: Արհմիութենական առաջնորդների հետադիմա-
կանությունն ընդհանուր առմամբ չի բերում պատճառները հիմնական
պատճառներ չեն. այս հարցի վրա ավելի խորը պետք է

նայել: Ամերիկյան պատվիրակութեան ներկայութեանը
 ԽՍՀՄ մեջ՝ դեպի Խորհրդային Միութիւնը ամերիկյան բան-
 վորներէ մի մասի տաժաժ համակրական վերաբերմուն-
 քի լավագոյն պատասխանն ու ցուցանիշն է: Յետ դտնում
 եմ, վոր Աշխատանքի Ամերիկյան Ֆեդերացիայի առաջնորդ-
 ների կարծիքը ԽՍՀՄ նկատմամբ չի տարբերվում Ամե-
 րիկայի բանվոր դասակարգի մեծամասնութեան կարծիքից:
 Բանվոր դասակարգի մեծամասնութեան դիրքը ԽՍՀՄ
 նկատմամբ բացատրվում է ԽՍՀՄ հեռավորութեամբ: Ա-
 մերիկայի բանվոր դասակարգն ամեն տեսակի միջազգային
 դործերով շահագրգռված չէ, իսկ բուրժուազիայի ազդե-
 ցութեանն Ամերիկայի բանվոր դասակարգի վրա ուժեղ
 կերպով արտահայտվում է ԽՍՀՄ նկատմամբ նրա ունե-
 ցած վերաբերմունքի հարցում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պատվիրակութեան հարցերը և ընկեր Ստալինի պատասխանները	52
Ընկեր Ստալինի հարցերը և պատվիրակների պատասխանները	5
	47

Քարգմանությունը խմբագրեց Բ. Մաքսիմովսկին
Տեխնիկական խմբագիր Ս. Խաչատրյան
Սրբագրիչ Հ. Մանվելյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ Լ. Արովյան

Դրավիտի լիազոր № 4-3275, հրատ. № 562, պատվեր № 63,
Տիրաժ 10.000

Քղթի չափեր 62×94 (33,440 տպ. նիշ 1 տպ.
մամուլում) 4 տպ. մամուլ, 2 թերթ թուղթ
Հանձնված է արտադրության 10/IV 1938 թ.
Ստորագրված է ասպարեկու 29/IV 1938 թ.
Գինը 45 Կ., կազմը 80 Կ.

Պետհրատ— քաղաքական գրականության հրատարակչության
տպարան, Յերեան, Արավերդյան № 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0180116

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 25 Կ.

И. СТАЛИН

**Беседа с первой
американской рабочей
делегацией**

**Армгиз—Издательство
полит. литературы
Ереван, 1938**